

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Klára Lužinská

Začíname učiť v projektoch v primárnom vzdelávaní

2014

Publikácia bola vydaná a financovaná z prostriedkov ESF
v rámci národného projektu Profesionálny a kariérový rast
pedagogických zamestnancov.
ITMS kód projektu 26120130002
ITMS kód projektu 26140230002

ZAČÍNAME UČITĚ v projektech v primárním vzdělávání

Klára LUŽINSKÁ

Bratislava 2014

OBSAH

Úvod	5
1 Projektové vyučovanie – východiská	6
1.1 Moderná škola a kľúčové kompetencie žiaka primárneho vzdelávania	6
1.2 Moderné koncepcie výučby	9
1.2.1 Blokové vyučovanie	10
1.2.2 Kooperatívne vyučovanie	13
1.2.3 Integrované tematické vyučovanie	13
1.2.4 Problémové vyučovanie	14
1.2.5 Tematické vyučovanie	15
1.3 Východiská projektového vyučovania	15
1.4 Projektové vyučovanie	17
1.4.1 Charakteristika projektového vyučovania	17
1.4.2 Tematické vyučovanie – charakteristika a rozlíšenie od projektového vyučovania	19
2 Tvorba projektu	21
2.1 Začíname učiť v projektoch	21
2.1.1 Vytváranie podmienok a prostredia pre aktívne učenie sa žiaka	21
2.1.2 Kooperatívne učebné prostredie	21
2.2 Kroky, ako postupovať pri tvorbe projektu	22
2.2.1 Edukačné ciele a úlohy	23
2.2.2 Metódy	25
2.2.3 Tvorba skupín	28
3 Sociálna dimenzia projektového vyučovania	37
3.1 Rola učiteľa a žiaka v projektovom vyučovaní	37
3.2 Sociálne a komunikačné spôsobilosti	37
3.3 Kooperatívne zručnosti	40
3.4 Úvod k prezentačným zručnostiam	42
3.4.1 Využitie základných IKT v projektovom vyučovaní	42
Záver	45
Zoznam bibliografických odkazov	46
Prílohy	48

Úvod

Koncepcia rozvoja výchovy a vzdelávania v SR na najbližších 15 – 20 rokov kladie dôraz na inovácie stratégií a metód v edukácii. Preferovaná je **aktívna forma učenia sa žiaka** a konštruovanie poznania na základe experimentu, objavovania a zážitkového učenia. Ide o to, že učiteľ nevyučuje a neodovzdáva iba hotové informácie, ale projektuje učenie (sa) žiaka (Babiaková, Kratochvílová a kol. 2009).

Štátny vzdelávací program pre primárne vzdelávanie ISCED 1 podporuje komplexný medzipredmetový a nadpredmetový prístup k projektovaniu obsahu vzdelania, zavádza vzdelávacie oblasti a priezovové témy (tematiky), ktoré sa prelínajú ako povinná súčasť vzdelávania jednotlivými predmetmi a môžu sa uplatňovať prostredníctvom rôznych organizačných foriem a metód výučby, ako je napr. aj projektové vyučovanie (Štátny vzdelávací program, ISCED 1, 2008). Štátny vzdelávací program (ŠVP) stanovuje v súvislosti s obsahom primárneho vzdelávania sedem vzdelávacích oblastí a sedem priezovových tém. Jednou z nich je **tvorba projektu a prezentačné zručnosti**.

Cieľom učebného zdroja je motivovať učiteľov k využívaniu projektového vyučovania a zdokonaleniu jeho profesijných kompetencií v plánovaní a realizácii projektového vyučovania v primárnom vzdelávaní. Prvá kapitola sa zaoberá charakteristikou a teoretickými východiskami projektového vyučovania ŠVP, jeho cieľmi, kompetenciami žiaka primárneho vzdelávania, vzdelávacími oblasťami a priezovovými témami. Druhá kapitola je zameraná na tvorbu projektu a činnosti žiaka. Tretia kapitola je orientovaná na oboznámenie sa so sociálnou dimenziou projektového vyučovania, postavenie učiteľa, komunikáciu a kooperatívne zručnosti. Pomocný študijný materiál k téme o *využívaní informačno-komunikačných technológií v projektovom vyučovaní a prezentačných zručnostiach* získa každý účastník vzdelávania priamo na vzdelávaní.

Prínosom pre absolventa vzdelávacieho programu je možnosť získať zručnosti v tvorbe mentálnych máp, ktoré sú prostriedkom pre racionálne plánovanie, triedenie, organizovanie činností, tvorivé riešenie problémov s aktívnou podporou využitia informačno-komunikačných technológií.

Veríme, že v učebnom zdroji nájdete veľa prospešných a zaujímavých informácií, ktoré vám uľahčia cestu za poznaním.

1 Projektové vyučovanie – východiská

1.1 Moderná škola a kľúčové kompetencie žiaka primárneho vzdelávania

Štátny vzdelávací program škôl je podľa nového školského zákona hierarchicky najvyšší cieľovo programový projekt vzdelávania, ktorý v sebe zahŕňa rámcový model absolventa, rámcový učebný plán školského stupňa a rámcové učebné osnovy. ŠVP reprezentuje *prvú*, rámcovú úroveň dvojúrovňového participatívneho modelu riadenia škôl. Interpretuje hlavné princípy a ciele vzdelanostnej politiky štátu, ako aj demokratické a humanistické hodnoty, na ktorých je národné vzdelávanie založené. Určuje *všeobecné ciele* škôl ako kľúčové kompetencie (spôsobilosti) vo vyváženom rozvoji osobností žiakov a *rámcový obsah vzdelania*. ŠVP podporuje komplexný prístup v rámci rozvíjania žiackych spôsobilostí poznávať, konať, hodnotiť a dorozumievať sa i porozumieť si na danom stupni vzdelávania. Je východiskom a záväzným dokumentom na vytvorenie individuálneho školského vzdelávacieho programu školy, v ktorom sa zohľadňujú špecifické podmienky a potreby daného regiónu.

Hlavnými programovými cieľmi primárneho vzdelávania sú rozvinuté kľúčové kompetencie (ako kombinácie vedomostí, spôsobilostí, skúseností a postojov) žiakov na úrovni, ktorá je pre nich osobne dosiahnuteľná. Primárne vzdelávanie poskytuje východisko pre postupné rozvíjanie kľúčových kompetencií (spôsobilostí) žiakov ako základu všeobecného vzdelania pomocou uvedených cieľov školy:

- poskytnúť žiakom bohaté možnosti vedeného skúmania ich najbližšieho kultúrneho a prírodného prostredia tak, aby sa rozvíjala ich predstavivosť, tvorivosť a záujem skúmať svoje okolie,
- umožniť žiakom spoznávať svoje vlastné schopnosti a rozvojové možnosti a osvojiť si základy spôsobilosti učiť sa učiť a poznávať seba samého,
- podporovať kognitívne procesy a spôsobilosti žiakov kriticky a tvorivo myslieť prostredníctvom získavania vlastnej poznávacej skúsenosti a aktívnym riešením problémov,
- vyvážene rozvíjať u žiakov spôsobilosti dorozumievať sa a porozumieť si, hodnotiť (vyberať a rozhodovať) a iniciatívne konať aj na základe sebariadenia a sebareflexie,
- podporovať rozvoj intrapersonálnych a interpersonálnych spôsobilostí, najmä otvorene vstupovať do sociálnych vzťahov, účinne spolupracovať, rozvíjať si sociálnu vnímavosť a citlivosť k spolužiakom, učiteľom, rodičom, ďalším ľuďom obce a k svojmu širšiemu kultúrnemu a prírodnému okoliu,
- viesť žiakov k tolerancii a k akceptovaniu iných ľudí, ich duchovno-kultúrnych hodnôt,
- naučiť žiakov uplatňovať svoje práva a súčasne plniť svoje povinnosti, niesť zodpovednosť za svoje zdravie a aktívne ho chrániť a upevňovať.

(Zdroj: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/iscsed1/iscsed1_spu_uprava.pdf)

ŠVP pre primárne vzdelávanie ISCED 1 obsahuje (Babiaková, Kratochvílová a kol. 2009):

- ciele primárneho vzdelávania,
- primárny stupeň školského vzdelávania,
- profil absolventa,
- vzdelávacie oblasti a prierezové témy a ich charakteristiku,
- vzdelávacie štandardy,
- rámcové učebné plány,
- organizačné podmienky na vzdelávanie,
- povinné personálne, materiálno-technické a priestorové zabezpečenie,
- podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia v škole,
- osobitosti a podmienky výchovy a vzdelávania žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami,
- zásady a podmienky na vypracovanie školských vzdelávacích programov.

Školský vzdelávací program (ŠkVP) reprezentuje *druhú* úroveň modelu riadenia škôl, ktorým **umožňuje**:

- voliteľnosť obsahu v učebnom pláne,
- profilovať sa a vychádzať v ústrety potrebám a záujmom žiakov tak, aby sa škola stala otvoreným spoločenstvom a miestom učenia sa,
- v rámci voľných hodín vyberať z odporúčaných voliteľných predmetov, zvoliť si predmet a pripraviť jeho obsah,
- vybrať predmet, ktorého obsah je doplnením učebného predmetu alebo novým špecifickým predmetom pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami,
- uplatňovať experimentálne overené inovačné programy vo vyučovacej praxi a profilovať programové zamerania školy.

Obsah primárneho vzdelávania je rozdelený do **7 vzdelávacích oblastí**, ktoré vyplývajú z obsahu vzdelávania a z kľúčových kompetencií. **Prierezové témy sa prelínajú všetkými vzdelávacími oblasťami**, ktoré vyplývajú zo súčasných problémov.

Štátny vzdelávací program určuje **povinné vyučovacie predmety**, ktoré sú zaradené do jednotlivých vzdelávacích oblastí.

V rámci svojho školského vzdelávacieho programu si škola môže vytvoriť aj vlastný vyučovací predmet (využitím voľných – disponibilných hodín). Prierezové témy sa môžu vyučovať v rámci jednotlivých učebných predmetov formou kurzov alebo ako samostatný voliteľný predmet.

Tab. 1 Vzdelávacie oblasti a prierezové témy

Vzdelávacia oblasť	Predmety	Prierezové témy
Jazyk a komunikácia	Slovenský jazyk	<i>Osobnostný a sociálny rozvoj</i>
	Prvý cudzí jazyk	
Matematika a práca s informáciami	Matematika	<i>Environmentálna výchova</i>
	Informatická výchova	<i>Mediálna výchova</i>
Príroda a spoločnosť	Prírodoveda	<i>Multikultúrna výchova</i>
	Vlastiveda	<i>Dopravná výchova</i>
Človek a hodnoty	Etická výchova/Náboženská výchova	<i>Ochrana života a zdravia</i>
Človek a svet práce	Pracovné vyučovanie	<i>Tvorba projektu a prezentačné zručnosti</i>
Umenie a kultúra	Hudobná výchova	<i>Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra</i>
	Výtvarná výchova	
Zdravie a pohyb	Telesná výchova	

(Zdroj: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/isced1_spu_uprava.pdf)

Podľa Tureka (2008) sa pojem **kompetencia** používa v odbornom i v bežnom jazyku a jeho význam je nejednoznačný. Ako synonymá k tomuto pojmu sa udomácnili pojmy *schopnosť, zručnosť, spôsobilosť, efektívnosť, kapacita, požadovaná kvalita* a ďalšie. **Kompetenciu** definuje ako schopnosť (správanie, činnosť alebo súbor činností), ktorú charakterizuje vynikajúci výkon v niektorej oblasti činnosti. **Kľúčové kompetencie** považuje za najdôležitejšie kompetencie z množiny kompetencií potrebných na riešenie mnohých, väčšinou nepredvídateľných problémov, ktoré umožnia jedincovi úspešne sa vyrovnávať so zmenami v práci, v osobnom i spoločenskom živote.

V primárnom vzdelávaní sú za **kľúčové kompetencie** (spôsobilosti) považované: komunikačné spôsobilosti, matematická gramotnosť a gramotnosť v oblasti prírodných vied a technológií, spôsobilosti v oblasti digitálnej gramotnosti (informačno-komunikačné technológie), spôsobilosti učiť sa učiť, riešiť problémy, osobné, sociálne a občianske spôsobilosti, spôsobilosť, ako chápať kultúru v kontexte a vyjadrovať sa prostriedkami danej kultúry. Kľúčové kompetencie nie sú hierarchicky usporiadané (napr. komunikačné kompetencie nie sú dôležitejšie ako matematické či digitálne). Každá z kategórií kľúčových kompetencií je rozpracovaná do ďalších podkategórií, konkrétnejších spôsobilostí.

Prierezová téma *Tvorba projektu a prezentačné zručnosti* spája jednotlivé kompetencie, ktoré chceme rozvíjať u žiakov – komunikovať, argumentovať, používať informácie a pracovať s nimi, riešiť problémy, poznať sám seba a svoje schopnosti, spolupracovať v skupine, prezentovať sám seba, ale aj prácu v skupine, vytvoriť produkt. Obsah prierezovej témy je zameraný na postupnosť jednotlivých krokov a metodológiu tvorby projektu, ktorú budú môcť žiaci využívať v ostatných predmetoch alebo aj v mimoškolskej činnosti, pri prezentácii svojej školy.

(Zdroj: <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-1-stupen-zakladnych-skol-ISCED-1/Prierezove-temy/Tvorba-projektu.alej>)

1.2 Moderné koncepcie výučby

Premena tradičnej školy na modernú školu je dlhodobý a veľmi zložitý proces, ktorého podstatou je implementácia inovácií do školskej praxe. Průcha, Walterová, Mareš (1995) uvádzajú, že inovácie vo vzdelávaní predstavujú nové pedagogické koncepcie a praktické opatrenia, ktoré sú zamerané najmä na obsah a organizáciu škôl, vzdelávanie, hodnotenie žiakov, klímu školy priaznivú smerom k žiakom a verejnosti, vrátane uplatňovania nových technológií vo vzdelávaní.

Zmeniť bežné postupy, o ktorých sme boli presvedčení, že sú najsprávnejšie, nie je ľahké. Nositeľmi inovácií sú pedagógovia v školských triedach a vedenie škôl, ktorí ich podporujú a vytvárajú vhodné podmienky. Významná je aj podpora rodičov. Zavádzanie inovácií do výučby a ich spontánne šírenie považujeme za nevyhnutné. Uprednostňujú sa tie, ktoré:

1. uplatňujú **personalizáciu vzdelávania** s dôrazom na individualitu žiaka,
2. motivujú žiaka k tomu, aby **prevzal zodpovednosť** za svoje učenie sa,
3. komplexne **rozvíjajú osobnosť žiaka**,
4. umožňujú **využívať digitálne technológie** na modifikáciu a redefinovanie vzdelávacích cieľov primerane potrebám 21. storočia.

V rámci projektu financovaného Európskym sociálnym fondom a MŠVVaŠ SR, operačného programu Vzdelávanie – *Premena tradičnej školy na modernú* sa v súčasnosti uskutočňuje v školách obsahová prestavba vzdelávania so zámerom inovovať obsah a metódy, skvalitniť výstupy vzdelávania pre potreby trhu práce vo vedomostnej spoločnosti a orientovať prípravu a ďalšie vzdelávanie učiteľov na získavanie a rozvoj kompetencií potrebných na premenu tradičnej školy na modernú.

Kasíková (2010) predstavuje „modernú školu“ ako prostredie prostredníctvom 5 „In“:

1. **Interaktívne** – interaktívne školy sú výzvou pre tradičné metódy komunikácie, prijímajú nové spôsoby myslenia, ktoré odpovedajú na zmeny v správaní užívateľov a technologický pokrok. Interaktívne technológie (učebne, tabule), učebné materiály, pracovné listy, testy sú výzvou na premenu vyučovacej hodiny na *interaktívny* zážitok.
2. **Inkluzívne** – UNESCO definuje inkluzívne vzdelávanie ako proces reagujúci na rôznorodosť potrieb všetkých žiakov, a to prostredníctvom zvýšenia ich účasti na vzdelávaní.
3. **Interdisciplinárne** – kladie dôraz na vzťahy medzi jednotlivými oblasťami poznania.
4. **Internacionálne** – vyzýva k širokému kontextu myslenia o všeľudských hodnotách.
5. **Interpersonálne** – stavia poznanie na sociálnych vzťahoch.

Rôzne inovácie realizujú klasické aj alternatívne školy. Pojem „**alternatívne školy**“ chápeme ako školy, ktoré nadväzujú na idey reformného hnutia 20. a 30. rokov 20. storočia (napr. Daltonský plán, Freinetova pedagogika, waldorfské školy, školy podľa pedagogiky Marie Montessori). Tieto atribúty spĺňa aj inovačný program integrované tematické vyučovanie, projektové vyučovanie, kooperatívne

vyučovanie, problémové vyučovanie. Dobré výsledky však môže učiteľ dosiahnuť aj využitím vlastnej pedagogickej tvorivosti a postupným zavádzaním vhodných inovácií bez toho, aby nutne prijal ucelený pedagogický systém.

1.2.1 Blokové vyučovanie

Realizácia ŠVP si žiada tímovú spoluprácu učiteľov, pričom sa odporúča variabilnejšia organizácia vyučovania, ako je napr. blokové vyučovanie, individualizácia vyučovania, zmeny v hodnotení žiakov, priestor na výber voliteľných predmetov v rámci voliteľných hodín. **Blokové vyučovanie** umožňuje uplatniť medzipredmetové vzťahy a zaradiť do výučby aj prierezové témy.

Podľa Tureka (2008) je potrebné v súvislosti so zaradením kľúčových kompetencií do učiva a využívaním niektorých moderných koncepcií zaviesť popri triednohodinovom systéme výučby aj niektoré iné organizačné formy, a to najmä **blokovú výučbu**. Bloková výučba znamená, že celý deň, niekoľko dní, ale aj celý týždeň sa budú žiaci triedy (ročníka alebo aj celej školy) venovať jednej činnosti, napr. riešeniu projektov, nácviku komunikačných zručností, prosociálnemu správaniu a pod.

Spracovanie obsahu vzdelávania do tematických blokov a projektov sa využíva aj v integrovanom tematickom vyučovaní. Vyučovací blok trvá 90 minút a obsahuje: naladenie a vtiahnutie, výklad učiva alebo objavnú činnosť žiakov, individuálnu prácu na zadanej aplikačnej úlohe, prezentáciu individuálnej práce, skupinovú prácu na výberovej aplikačnej úlohe, prezentáciu skupinovej práce, hodnotenie či spätnú väzbu. Počas blokovej výučby sa integrujú predmety a striedajú činnosti. Ak je to potrebné, učiteľ zaradí energizér (aktivitu na doplnenie energie) alebo harmonizér (aktivitu na upokojenie alebo vtiahnutie do činnosti).

UKÁŽKA VYUČOVACIEHO BLOKU

Predmet:	prírodoveda + prierezové témy (environmentálna výchova, regionálna výchova, etická výchova, výchova k manželstvu a rodičovstvu)
Ročník:	prvý
Tematický celok:	Adamko v ríši rastliniek
Téma:	Od kvetu k plodu
Kľúčové pojmy:	strom, konár, puk, kvet, nezrelý plod, zrelý plod
Ciele:	
Vedomostný	zoradiť sled zmien od kvetu k plodu, špecifikovať rôzne druhy spracovania ovocia
Afektívny	žiak vie spolupracovať v skupine, rešpektovať a povzbudzovať spolužiakov, pomôcť a podeliť sa
Psychomotorický	žiak vie pohybovo ukázať zmeny od kvetu k plodu, vie pripraviť ovocný šalát

Postup:

1. **Komunita** – jemná melódia a do toho čítanie príbehu o tom, ako Adamka zaujala koruna stromu. *Bol krásny deň a už od skorého rána do Adamkovej izbičky prenikali teplé slnečné lúče. Adamko vstal*

z postielky a dokončal otvoril okno. V tom mu vánok fúkol rovno do nosa krásnu sladkú vôňu. Čo to asi len môže byť, čo tak pekne vonia do dalky? Hútal malý Adamko. Rozhodol sa, že sa na to hneď po raňajkách musí pozrieť svojimi zvedavými očkami. Po raňajkách vybehol do záhrady a dal sa v tú stranu, na ktorú ho ťahal malý zvedavý noštek. Ešteže nešiel poslepiacky, inak by určite nabúral rovno do kmeňa jablone Jonatanky. Zastal a ešte raz sa zhlboka nadýchol tej omamnej vône. Zdvihol hlávku vysoko a pozeral sa na konáre a na to, koľko je na nich púčikov a koľko stokrát viac bielych až jemne ružových kvetov. Keď odkvitnú kvietky, pomyslel si Adamko, začne sa na ich mieste diať iná zmena. Budú tam rásť plody, i keď budú zo začiatku malé a nezrelé. No keď príde ich pravý čas, nezrelé sa zmenia na zrelé plody a tie potom spolu s ockom oberieme do debničiek a mamina už bude presne vedieť, čo s nimi ďalej. Niečo uskladní do pivnice, niečo zavarí na fantastický kompót či džem a ešte zopár ja Adamko zjem.

Mapa pojmov (Čo ti povie záhrada?)

2. Skupinová práca (Aj halúzka rozpráva)

Deti rozdelíme do 4 skupín, každá skupina má pred sebou vo váze jednu halúzku (jabloň, hruška, čerešňa, slivka a pod.).

Úloha: Napíšte na papier, ako nasledujú za sebou zmeny vo vývoji:

1. Puk 2. Kvet 3. Nezrelý plod 4. Zrelý plod

3. Riadený rozhovor

Prostredníctvom hovorcu si povieme výsledok zistenia každej skupinky a spoločne si určíme presné poradie zmien, ďalej pridáme aj k tomu, že všetky listnaté stromy majú rovnaký priebeh zmien.

Otázky pre deti: Aké stromy poznáš? Aké stromy máte doma v záhrade? Rastú pomaranče na strome? Prečo ich nepestujeme u nás? Zapojíme aj rozhovor o význame ovocia pre nás.

4. Aplikačné úlohy (Adamkove výmysly)

Na túto úlohu majú vyhradený adekvátny čas a priestor, preto môžu ísť aj mimo triedy.

Pomôcky k úlohe: papier, perá, pastelky, jednoduché Orfove nástroje – paličky, bubienok, činely, triangel a podobne, časopisy, encyklopédie a internet.

Úlohy pre skupiny:

- A. Pantomíma – skupina zahrá zmeny od puku k plodu
- B. Kreslenie – skupina nakreslí zmeny od puku k plodu
- C. Spev – skupina môže zložiť pesničku a zaspievať ju alebo nájsť nejakú pesničku o ovocí
- D. Básnička – vymyslíte básničku, v ktorej použijete slová: puk, kvet, plod, strom

Prezentácia skupín

Hodnotenie a reflexia

5. Skupinová práca s obrázkami (Čarovanie s ovocím)

Úloha: Podľa obrázka určte, o aký proces spracovania ovocia ide.

- 1. skupina (zaváranie, sterilizovanie): zaváracie fľaše, cukor, voda, jablká, hrniec, nôž
- 2. skupina (varenie džemu): cukor, slivky, hrniec, zaváracie fľaštičky, mlynček
- 3. skupina (zimné uskladnenie): ovocie, debničky, poličky, pivnica
- 4. skupina (konzumácia čerstvého ovocia): ovocie, tanier, cukor, nôž, vidlička, doska na krájanie

Vyhodnotenie úlohy

Rozhovor o spracovaní ovocia

6. Praktická úloha (Sladká bodka)

Všetci sa premiestnime do školskej kuchynky a spoločne si pripravíme ovocný šalát a ovocné prekvapenie v čokoláde (obr. 1).

Obr. 1 Príprava ovocného a zeleninového šalátu

(Zdroj: <http://www.zslmokolicne.edu.sk>)

Hodnotenie práce v skupinách:

Reflexia: Čo bolo pre teba dnes najzaujímavejšie? Prečo? Čo nové si sa dozvedel?

(Zdroj: Holičková, L. 2012)

1.2.2 Kooperatívne vyučovanie

Podstata kooperatívneho vyučovania podľa Tureka (2008) spočíva v tom, že žiaci pracujú na vyučovaní v **malých skupinách**, riešia úlohy, osvojujú si vedomosti, vykonávajú rôzne praktické činnosti v atmosfére rovnoprávnosti a **spolupráce**. Základom kooperatívneho učenia je kooperácia, spolupráca, ktorá je svojou povahou bilaterálne správanie orientované rovnako na prospech iných, ako aj na vlastný prospech. Kooperatívne učenie spôsobuje správanie prinášajúce úžitok všetkým zúčastneným. Rozdelenie žiakov do menších skupín však nepostačuje na to, aby bolo vyučovanie kooperatívne. Skupinové vyučovanie je jedným zo znakov kooperatívneho učenia, ale nie je jediným.

Podľa Kasíkovej (2010) kooperatívne učenie znamená optimálne sa učiť na základe špecifického usporiadania vzťahov v úlohových situáciách – na základe pozitívnej vzájomnej závislosti.

Johnson a Johnson (1989, In Kasíková, 2010) pomenovali **päť základných znakov alebo základných pilierov kooperatívneho učenia**, ktoré sú nutné na to, aby kooperácia fungovala ako systém. Pokiaľ by nefungoval jeden z nich, znižuje to účinnosť kooperatívneho učenia.

Znaky (základné piliere) kooperatívneho učenia:

1. **Pozitívna vzájomná závislosť** – žiaci chápu, že sú so svojimi spolužiakmi spojení takým spôsobom, že nemôžu uspieť, pokiaľ neuspeli aj spolužiaci.
2. **Interakcia z tváre do tváre** – učenie prebieha v malých kooperujúcich skupinách (2 – 6 členov). Ak existuje zrakový kontakt, žiak má adresáta aj priamu spätnú väzbu.
3. **Individuálna zodpovednosť** – značí, že výkon každého žiaka je zhodnotený a zúčtovaný celou skupinou. Výsledky jednotlivca sú podporované činnosťou celej skupiny, ktorá profituje z práce svojich členov. Úlohou učiteľa je po ukončení kooperatívnej činnosti zistiť, čo sa žiak naučil a ako sa zdokonalili jeho zručnosti.
4. **Formovanie a využitie interpersonálnych a skupinových spôsobilostí** – kooperatívne učenie nebude fungovať, pokiaľ žiaci nebudú mať osvojené (zvnútornené) životné zručnosti a pravidlá, ktoré im umožňujú efektívne pracovať.
5. **Reflexia skupinovej činnosti** – na reflexii sa priamo podieľajú žiaci, aby sa učili spôsobom sebahodnotenia. Učitelia vymedzia určitý čas na to, aby členovia skupiny mohli opísať svoje činnosti, zvážiť ich užitočnosť a rozhodnúť, v ktorých pokračovať a ktoré zmeniť. Žiaci sa učia životným zručnostiam, napr. nesúhlasiť, argumentovať, oceniť iných a udržiavajú tak dobré pracovné vzťahy.

1.2.3 Integrované tematické vyučovanie

Integrované tematické vyučovanie (ITV) patrí k najrozšírenejším inovačným edukačným programom. Jeho novší názov je *vysoko efektívne učenie* (VEU). ITV je americký model reformy školy, ktorého autorkami sú učiteľky **Susan Kovaliková** a **Karen Olsenová**. V našej pedagogickej verejnosti sa ITV spája so Základnou školou J. A. Komenského na Majerníkovej ulici v Bratislave (dnes ZŠ A. Dubčeka), v ktorej sa tento model experimentálne overoval 9 rokov (1992 – 2001). Odborným garantom experimentálneho overovania programu bol Štátny pedagogický ústav v Bratislave. Garantom z hľadiska obsahovej odbornosti zavádzania modelu ITV bola **Asociácia S. Kovalikovej Vzdelávanie pre 21. storočie na Slovensku**, ktorá je aj oficiálnym hlásateľom programu ITV.

Označenie „**model**“ predstavuje nové riešenie základných otázok, ktoré sa viažu na obsah vyučovania i na jeho proces. Slovo „**integrované**“ vyzdvihuje dôležitosť celostného učenia, spájania poznatkov z rôznych oblastí, dôležitosť všestrannej a komplexnej výchovy a rozvoja celej osobnosti žiaka. Slovo „**tematické**“ vysvetľuje, čo bude východiskom celostného poznávania v prípade, ak sme zavrhlí systém izolovaných učebných predmetov. Témy uplatňované v ITV sú celoročné a formulované tak, aby žiaka zaujali a motivovali k učeniu sa (Matulčíková, 2007).

Východiskami modelu ITV sú poznatky z:

1. **výskumov mozgu a biológie učenia,**
2. **prípravy kurikula,**
3. **vyučovacích stratégií učenia ako základu edukácie.**

Základnými prvkami modelu sú prvky efektívneho učenia, tzv. **mozgovo-kompatibilné učenie**. Model ITV na rozdiel od projektového vyučovania obsahuje **celoročnú tému**, mesačné podtémy, tematické časti, kľúčové učivo, aplikačné úlohy a spoločenské aktivity (príloha A). Celoročná téma predstavuje **integráciu všetkých základných zručností a obsahu vyučovania**. Učitelia najviac využívajú prepracovanú metodiku rozvíjania osobných a sociálnych spôsobilostí (kompetencií).

1.2.4 Problémové vyučovanie

Pojem **problémové vyučovanie** obsahuje v sebe niekoľko vyučovacích postupov a stratégií, ako sú napr. heuristické vyučovanie, tvorivé vyučovanie, učenie objavovaním a pod., ktorého snahou podľa Tureka (2008) je rozvíjať tvorivé schopnosti žiakov, ich poznávaciu motiváciu a samostatnosť, tvorivé osvojenie si poznatkov a spôsobov činností. Podstatou problémového vyučovania je vytváranie postupného radu problémových situácií a riadenie činností žiakov pri riešení problémových úloh. Žiak akoby sám objavoval poznatky riešením úloh, ktoré mu vytýči učiteľ alebo ktoré objaví sám. Východiskom problémového vyučovania je **problémová situácia**, v ktorej sa žiak stretne s objektívnou prekážkou.

Základné znaky problémovej situácie:

- **motivačná stránka** – súvisí so vzбудením záujmu žiaka,
- **predmetovo-obsahová stránka** – žiak na vyriešenie problémovej situácie musí mať základné vedomosti a spôsobilosti zodpovedajúce obsahu situácie.

Pri problémovom vyučovaní je nevyhnutné vytvoriť podporujúce a povzbudzujúce prostredie, v ktorom sa žiaci neboja vyjadrovať svoje názory a postoje, originálne myšlienky. Problémovým vyučovaním sa podporuje sebadôvera a sebarealizácia žiaka, uprednostňuje sa pozitívne hodnotenie, sebahodnotenie, akceptácia žiaka učiteľom, empatia. Z metód učiteľ uprednostňuje najviac **problémový výklad, heuristické a výskumné metódy**. Rozvíjanie tvorivého riešenia problémov sa opiera o heuristické metódy. Ide o súbor krokov, ktoré žiaka vedú k účinnému a tvorivému riešeniu:

- **vymedzenie problému** a porozumenie úlohe, špecifikácia cieľa,
- **vypracovanie plánu riešenia** – „z ktorej strany“ sa pustiť do riešenia problému,
- **realizácia plánu,**
- **riešenie, hľadanie a nájdenie riešenia, výsledok,**

- **reflexia** – úvaha nad riešením, zovšeobecnenie, úvaha nad možnosťami použitia, analýza možných výsledkov. (Zelina, 1994)

1.2.5 Tematické vyučovanie

Tematické vyučovanie si na rozdiel od projektu nekladie za cieľ žiadny konkrétny produkt či hmatateľný výstup. K prepojeniu jednotlivých predmetov daného dňa dochádza vďaka **spoločnej téme**. Predstavuje jednotku obsahu vzdelávania, ktorá je venovaná aktuálnej téme v nadpredmetových súvislostiach a v časových úsekoch podľa aktuálnych podmienok a potrieb školskej triedy a školy. Tematická integrácia sa realizuje formou rôzne dlhých **tematických projektov**.

Z hľadiska časového rozsahu tematickej integrácie rozoznávame nasledujúce *formy projektov*: integrovaný tematický blok, tematický deň, týždenné tematické vyučovanie, mesačné tematické vyučovanie, dlhodobý projekt (v trvaní niekoľkých týždňov alebo mesiacov), polročný projekt, celoročná téma (s dvoj-, trojmesačnými podtémami).

Tematické projekty môžu uskutočňovať školské triedy i celé školy. Z hľadiska zapojenia tried rozdeľujeme projekty na: triedne, medzitriedne, ročníkové, medziročníkové, celoškolské.

Tab. 2 Rozdelenie projektov z hľadiska časového rozsahu a zapojenia tried

Časový rozsah/zapojenie tried	Integrovaný blok	Tematický týždeň	Tematický mesiac	Dlhodobý projekt	Celoročný
Triedny					
Medzitriedny					
Ročníkový					
Medziročníkový					
Celoškolský					

Tematický projekt zahŕňa učivo viacerých učebných predmetov, integruje v sebe získavanie poznatkov, nadobúdanie a uplatňovanie intelektuálnych, pracovných a sociálnych zručností. Je ukončený výstupom, ktorý sa prezentuje a hodnotí v triednom kolektíve.

(Zdroj: <http://www.skola21.sk/kniznica/kurikulum/priklady-prvy-stupen>)

1.3 Východiská projektového vyučovania

Projektové vyučovanie je spájané s reformným hnutím, ktoré na prelome 19. a 20. storočia začalo prenikať do amerických škôl v súvislosti s pragmatickou filozofiou. Medzi zakladateľov projektovej výučby patrí W. H. Killpatrick a J. Dewey, ktorí v roku 1918 napísali prvú ucelenú štúdiu o projektovom vyučovaní. Títo významní predstavitelia pragmatickej pedagogiky kladú dôraz na aktivitu žiakov, spojenie výchovy s ich záujmami a spojenie školy so životom. J. Dewey vymedzil ciele výchovy a vzdelania ako snahu o prirodzený vývoj. Týmto cieľom musí zodpovedať aj voľba metód, výber učiva a koncepcie vyučovania (Kratochvílová, 2006).

Jednotné vymedzenie pojmu **projektového vyučovania** neexistuje. Niektorí autori zdôrazňujú materiálny výstup projektu, iní zmysluplnú činnosť žiakov alebo skupinovú prácu. Coufalová (2010) poukazuje na rôznosť definícií, napr.:

- Killpatrick, zakladateľ projektovej metódy, zdôrazňuje *praktický význam* projektu,
- Hosić, americký autor, poukazuje na prvok *vlastnej aktivity* žiaka,
- Adams za kľúčové považuje *aktívne učenie sa a predošlé skúsenosti* žiaka,
- Žanta zdôrazňuje *ciele* projektu,
- Příhoda zas ideu *koncentrácie učiva*,
- Vrána definuje projektové vyučovanie ako **podnik**, kde žiak preberá zodpovednosť za svoje výsledky.

Projektové vyučovanie je efektívny spôsob výučby, v ktorom môžeme využívať niektoré didaktické metódy z kooperatívneho vyučovania, problémového vyučovania, integrovaného tematického vyučovania, blokového vyučovania a tvorivého vyučovania. Je založené na **projektovej metóde**. Projekty môžu mať formu integrovaných tém, praktických problémov zo života alebo praktických činností vedúcich k vytvoreniu nejakého výrobku, výtvarného či slovesného produktu (Průcha, Walterová, Mareš, 1995). **Projektové vyučovanie je teda také vyučovanie, v ktorom je projektová metóda hlavnou vyučovacou metódou.**

Podľa Kratochvílovej (2006) **projektovú metódu** definujeme ako usporiadaný systém činností učiteľa a žiakov, v ktorom majú dominantnú úlohu učebné aktivity žiaka a podporujúce úlohy poradenskej činnosti učiteľa, ktorými smerujú spoločne k dosiahnutiu cieľov projektu. Súhrn činností vyžaduje využitie rôznych čiastkových metód výučby a rôznych foriem práce. Projektová metóda je založená na spojení učiva do **jednej myšlienky**. Táto myšlienka predstavuje tému alebo problém, t. j. využíva aj metódu riešenia problémov, problémové úlohy, výučbové zámery a plány. Problémy, ktoré riešia žiaci v projektovom vyučovaní, sú **komplexné**, nemusia vychádzať z obsahu učiva, ale predovšetkým zo života, ich riešenie si vyžaduje poznatky z viacerých vyučovacích predmetov.

Projektová metóda je chápaná aj ako **komplexná metóda** alebo **organizačná forma** vyučovania. Chápe sa aj ako **špecifické spracovanie obsahu** vyučovania ako jeden z variantov spôsobu **koncentrácie** učiva (Valent, 1993, In Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009). Kubínová (In Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009) chápe projekt ako typ vzdelávacej stratégie. Podľa nej je projektové vyučovanie špecifická **vzdelávacia stratégia** založená na aktívnom prístupe žiakov k vlastnému učeniu.

Projekt môžeme nazvať aj ako „**podnik žiaka**“, v ktorom žiak preberá všetku zodpovednosť. Produkt dáva práci zmysel, riadi jeho priebeh a motivuje ho k ďalšej činnosti.

Projektové vyučovanie však nie je kúzelná palička, ktorá by jednoducho a rýchlo odstránila problémy dnešnej edukácie. Z pohľadu súčasnej školy je potrebné povedať, že projektové vyučovanie vedie k zmene motivácie žiaka. Vonkajšia motivácia sa mení na motiváciu vnútornú, čo znamená, že žiak prejavuje záujem o danú problematiku. V projekte žiak nie je iba objektom, ale sám sa stáva subjektom

výučby, spolupracuje s učiteľom, participuje na plánovaní projektu, na samostatnom riešení problému, sám svoju prácu riadi, preberá iniciatívu. Učiteľ žiaka len správne „*navádza*“, usmerňuje, nezasaahuje mu do práce, ale stáva sa facilitátorom, pozorovateľom, koordinátorom a radcom.

1.4 Projektové vyučovanie

1.4.1 Charakteristika projektového vyučovania

Cieľom projektového vyučovania je rozvíjať v žiakoch schopnosť samostatne sa učiť a zároveň ich motivovať k učeniu tak, aby boli aj ochotní sa učiť (Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009). Umožňuje realizovať ciele základného vzdelávania a rozvíjať kľúčové kompetencie.

Z hľadiska **kognitívnych cieľov** umožňuje:

- prehľbovať a rozširovať poznanie,
- integrovať poznatky do uceleného systému poznania,
- rozvíjať tvorivé myslenie,
- uvedomovať si význam a zmysel poznania.

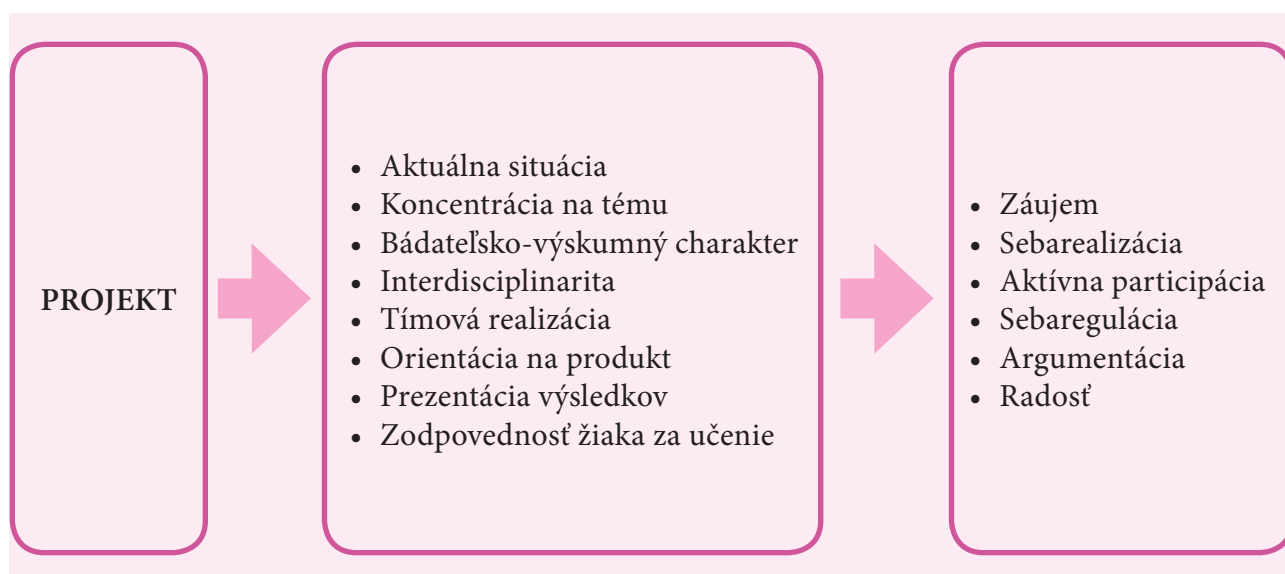
Edukačné a formatívne ciele spočívajú predovšetkým v rozvíjaní schopností a návykov:

- samostatne a tvorivo pracovať,
- plánovať vlastnú prácu a dokončiť ju,
- nieť zodpovednosť za svoju prácu a prekonávať prekážky,
- pracovať s informáciami (knihy, encyklopédie, internet a pod.),
- prezentovať svoju vlastnú prácu, vystupovať, správne sa vyjadrovať,
- argumentovať,
- spolupracovať, komunikovať, tolerovať a prijímať iné názory,
- hodnotiť svoju prácu a prácu svojich spolužiakov.

Základné princípy projektového vyučovania:

- **aktuálna situácia** v zmysle „tu a teraz“ – znamená vyrovnanie sa s reálnymi problémami v rozsahu, aký si žiaci prajú,
- **koncentrácia učiva** – je maximálne využívanie medzipredmetových vzťahov, základom je **téma**, ktorá slúži ako kostra na organizáciu myšlienok, materiálov a činností pre učiteľa aj pre žiaka,
- **experimentálna a bádateľská činnosť** – predstavuje hľadanie odpovedí na množstvo otázok,
- **interdisciplinarita** – projekty ponúkajú celistvé poznanie, sú teda aj prostriedkom prekonania izolácie informácií v jednotlivých predmetoch. Napr. téma „*naše mesto*“ môže byť prebratá z pohľadu prírodovedy, materinského jazyka, ekológie, matematiky, výtvarnej výchovy či iných predmetov,
- **tímové úsilie** – práca v skupinách, v kooperatívnom vyučovaní ponúka vhodné prostredie nielen na rozvoj osobnosti žiaka, ale zvyšuje aj efektivitu procesu učenia,

- **orientácia na produkt** – znamená zdokumentovanie priebehu i výsledku učenia a jeho prezentáciu (záznaky, nástenky, modely, portfóliá, nástroje, výrobky...),
- **prezentácia výrobkov** spojená s **argumentáciou** – projektové vyučovanie je v prvom rade zamerané na rozvoj hodnotiaceho myslenia žiakov, riešenie problémov, na osvojenie prezentačných zručností a verejnú prezentáciu, ktorá prebieha pred triedou, žiakmi a učiteľmi, celou školou, rodičmi, ale aj verejnosťou,
- **zodpovednosť** žiaka za výsledok učenia; je na ňom, kde a aké informácie vyhľadá, ako ich využije v procese riešenia a k akým záverom dospeje (obr. 2).

Obr. 2 Základné princípy projektového vyučovania a vzťah k rozvoju osobnosti žiaka

(Zdroj: http://ki.ku.sk/cms/utv/58_8.4-Charakteristika-vybranych-vyucovacich-metod)

Projekty môžeme rozdeliť z niekoľkých hľadísk, a to podľa toho, kto ich navrhuje, podľa cieľa, počtu riešiteľov, časovej dĺžky alebo z organizačného hľadiska.

Tab. 3 Delenie projektov (Turek, 2008)

DELENIE PROJEKTOV PODĽA:				
navrhovateľa	1. žiacke	2. učiteľské	3. kombinované	
cieľa	1. problémové	2. konštrukčné	3. hodnotiace	4. drilové
počtu žiakov	1. individuálne	2. skupinové		
časovej dĺžky	1. krátkodobé	2. dlhodobé		
miesta realizácie	1. školské	2. domáce	3. kombinované	
spôsobu organizácie	1. jedнопredmetové	2. viacpredmetové		
informačných zdrojov	1. voľné	2. viazané	3. kombinované	

Podľa informačných zdrojov delíme projekty na:

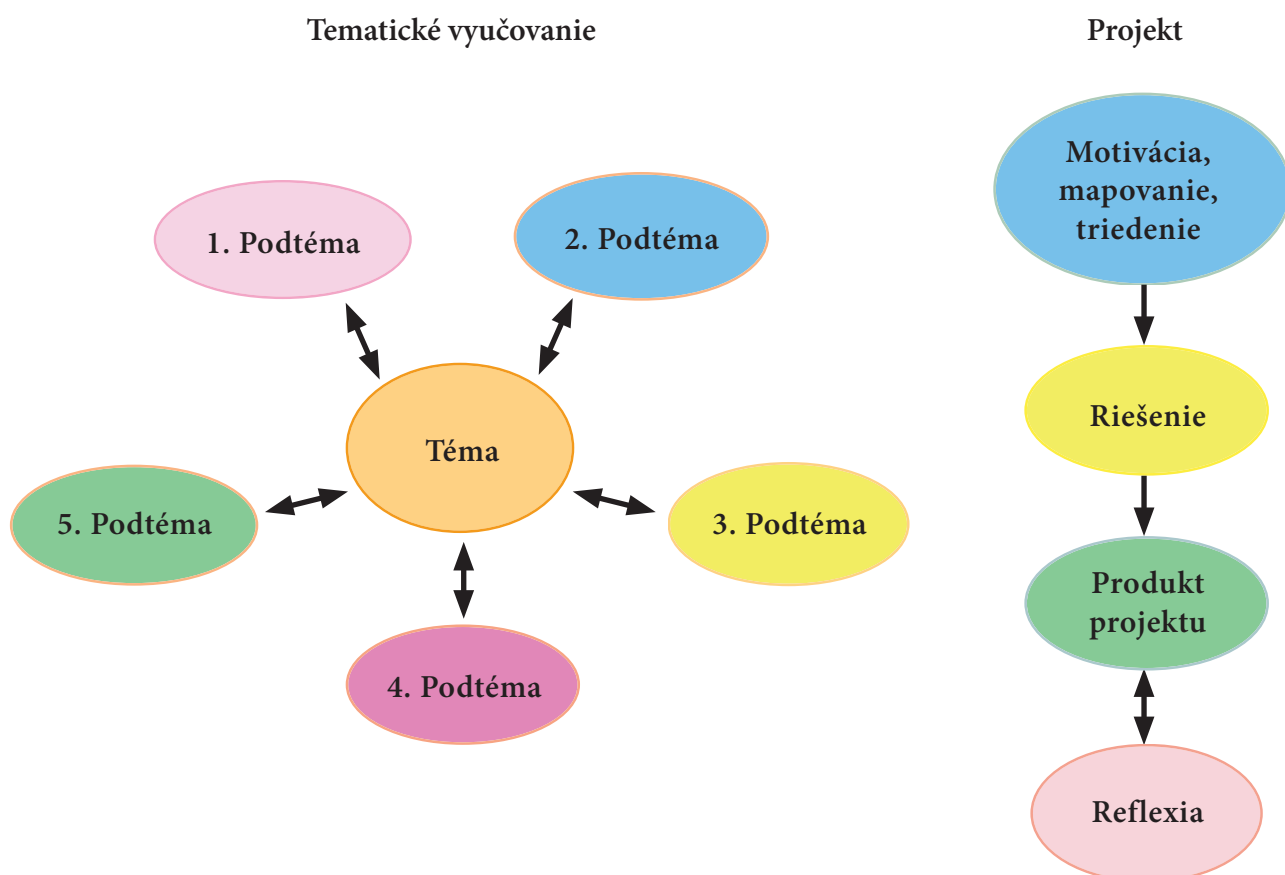
- voľné (zhromažďovanie informácií a materiálov v školskom i mimoškolskom prostredí, využívanie internetu, encyklopédií...),
- viazané (projekcia prezentácií pomocou dataprojektora, interaktívnej triedy, interaktívnej tabule...).

Projektové vyučovanie nadväzuje na problémové vyučovanie, ale aj na tematické vyučovanie, obe stratégie súvisia s pojmom **obsahová integrácia**.

1.4.2 Tematické vyučovanie – charakteristika a rozlíšenie od projektového vyučovania

Tomková, Kašová, Dvořáková (2009) odlišujú projektové vyučovanie od tematického vyučovania. **Tematické vyučovanie** podľa nich vychádza z určenej témy, ktorá môže **obsahovo integrovať** rôzne vyučovacie predmety. Ústredná téma je v centre záujmu a vychádzajú z nej rôzne podtémy, ktoré sa môžu uskutočňovať i v jednotlivých predmetoch.

Projektové vyučovanie postupuje od mapovania, triedenia a zhromažďovania informácií cez riešenie úlohy alebo problému, ktorého cieľom je produkt projektu a vzájomná reflexia. Produkt určuje celkový proces a záverečný výsledok (obr. 3).

Obr. 3 Schéma vyjadrujúca charakter tematického vyučovania a projektu
(Tomková, Kašová, Dvořáková, 2009)

Podľa Babiakovej, Kratochvílovej a kol. (2009) **obsahovú integráciu** chápeme ako **syntézu obsahu učiva** jednotlivých predmetov alebo kognitívne príbuzných vzdelávacích oblastí do jedného celku s dôrazom na celistvosť a globálnosť poznávania, kde sa využívajú medzipredmetové vzťahy. Syntéza obsahu učiva sa deje prostredníctvom **konsolidácie, koncentrácie alebo koordinácie** obsahu učiva.

V primárnej edukácii odlišujeme **3. stupne obsahovej integrácie**:

1. stupeň – Medzipredmetové vzťahy znamenajú súvislosť a nadväznosť prvkov učiva v jednotlivých predmetoch, medzi ktorými existuje tesná väzba. Pomáhajú žiakovi porozumieť súvislostiam medzi javmi, ktoré vychádzajú z obsahov jednotlivých vyučovacích predmetov. Učiteľ vie, ako usmerňovať medzipredmetové vzťahy, lebo pozná obsah učiva všetkých predmetov v ročníku aj obsah učiva predchádzajúcich ročníkov, na ktorý má nadviazať. Rozoznávame medzipredmetové vzťahy:

- **horizontálne** – učiteľ hľadá a využíva vzťahy medzi jednotlivými predmetmi v jednom ročníku 1. stupňa ZŠ,
- **vertikálne** – učiteľ hľadá a využíva vzťahy v predmetoch v rámci 1. – 4. ročníka ZŠ.

Medzipredmetové vzťahy sa netýkajú iba obsahu vyučovacích predmetov, ale aj metód vyučovania a učenia a časovej následnosti učiva. Spomínané väzby sa vo vyučovacom procese uskutočňujú koordináciou učiva jednotlivých vyučovacích predmetov.

2. stupeň – Blokové vyučovanie a integrované edukačné projekty dávajú priestor na hľadanie prienikov v obsahoch dvoch alebo viacerých vzdelávacích oblastí alebo vyučovacích predmetov. Projektovanie učenia sa žiakov prostredníctvom **integrovaných blokov** alebo integrovaných projektov predstavuje plnenie učebných cieľov vyžadujúcich dlhší čas. Učiteľ vyberá učebný obsah z viacerých vzdelávacích oblastí či predmetov. Ide o skordinovanie časovo-tematických plánov jednotlivých predmetov alebo ich integrovanie do **integrovaného projektu** na základe spoločnej idey a témy buď v dvojhodinovom bloku, celom dni, týždni, mesiaci, alebo dlhšom období.

Integrované bloky sa zvyčajne realizujú spojením dvoch alebo troch vyučovacích predmetov do jedného bloku so spoločnou ideou alebo témou. Počas jedného vyučovania tak na 1. stupni ZŠ môžeme realizovať dva integrované bloky.

Je potrebné, aby učiteľ poznal edukačné ciele, obsahové a výkonové štandardy jednotlivých vzdelávacích oblastí, prierezových tém, ale aj jednotlivých predmetov a zodpovedne vzal do úvahy, ktoré obsahy predmetov je možné integrovať a do akej miery a ktoré nie.

3. stupeň – Integrované tematické vyučovanie

Integrované tematické vyučovanie obsahuje integráciu nielen v kognitívnej, ale aj v socioafektívnej a psychomotorickej oblasti rozvoja žiaka. Základ tvorí integrované kurikulum a tematická integrácia.

2 Tvorba projektu

2.1 Začíname učiť v projektoch

2.1.1 Vytváranie podmienok a prostredia na aktívne učenie sa žiaka

Učebné procesy prebiehajú v najrôznejších edukačných prostrediach. Průcha, Walterová, Mareš (1995) definujú **učebné (edukačné) prostredie** ako akékoľvek prostredie, v ktorom prebieha nejaký riadený proces učenia. Má svoje parametre fyzikálne (veľkosť priestoru, architektúra a pod.), ergonomické (zariadenie, pomôcky) a predovšetkým psychosociálne (typ vzťahov a komunikácie medzi zúčastnenými subjektmi). **Edukačné prostredie** je najvšeobecnejší termín, ktorý v sebe zahŕňa termíny nižšej úrovne, a to učebnú klímu a atmosféru triedy. **Klíma triedy** vyjadruje, do akej miery je žiak v triede spokojný, či si žiaci vzájomne dostatočne rozumejú, aký je stupeň súťaživosti a konkurencie medzi nimi a aká je súdržnosť triedy. **Sociálnu klímu triedy** vytvárajú žiaci celej triedy, skupinky žiakov v danej triede, jednotlivci, všetci učitelia vyučujúci v danej triede a napokon učitelia ako jednotlivci.

Klíma v triede

- **Prostredie** – vyjadruje ekológiu triedy, jej priestorové komponenty, farby, teplo a pod.
- **Klíma** – vyjadruje dlhodobejšie pretrvávajúce sociálne vzťahy v skupine, sú menej premenlivé, fungujú bez ohľadu na konkrétne sociálne situácie, nemenia sa tak rýchlo ako atmosféra skupiny.
- **Atmosféra** – vyjadruje sociálne vzťahy a javy, ktoré majú krátkodobé trvanie, sú silne situačne podmienené, sú pomerne rýchlo premenlivé, počas vyučovacej hodiny sa atmosféra môže zmeniť niekoľkokrát. (Zelina, 1994)

Podľa Kosovej (2000) klímu triedy tvoria **dobré vzťahy** (emocionálne bezpečie, bezpečné prostredie triedy, pozitívne orientované, podporujúce), **efektívne vyučovanie** (každý žiak má z neho čo najväčší zisk), **dobré riadenie triedy** (zavedenie systémov a pravidiel a ich uplatňovanie tak, že každý žiak môže rásť) a **disciplína** (nutný poriadok pre učebnú činnosť a riešenie rušivého správania žiakov).

Pokiaľ majú byť žiaci v projektovom vyučovaní úspešní realizátori, musia preukázať schopnosť kooperácie a tímové úsilie. Projektové vyučovanie predstavuje prirodzené zapojenie žiakov do zmysluplnej kooperujúcej práce, preto je nevyhnutné vytvoriť im vhodné kooperujúce učebné prostredie.

2.1.2 Kooperatívne učebné prostredie

Kooperatívne učebné prostredie podporuje snahu žiakov o kvalitný proces učenia i kvalitné výsledky učenia. Pri vytváraní kooperatívneho prostredia nejde len o prostredie triedy, v ktorej výučba prebieha, alebo o prestavbu nábytku v triede. Proces vyučovania, jeho výsledky, efektívnosť a klímu ovplyvňuje množstvo faktorov.

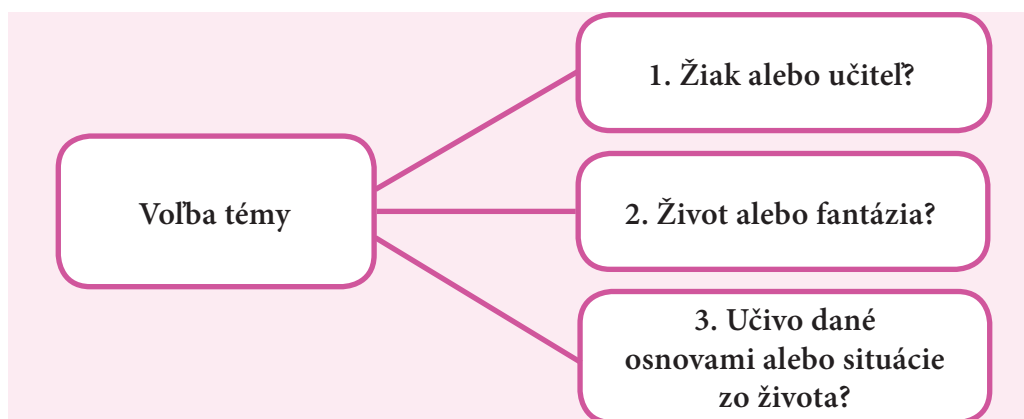
Podľa Kasíkovej (2010) má **kooperatívne učebné prostredie** tieto znaky:

- Učiteľ sa spolieha na možnosti, ktoré prinášajú pre učenie vrstovníckej vzťahy.
- Učiteľ je v role facilitátora: určuje ciele, navrhuje úlohy a ich rozdelenie, monitoruje správanie žiakov, podporuje ich prácu, povzbudzuje ku kooperácii, vytvára podmienky na reflexiu.
- Žiaci majú dôveru v seba ako osobnosti, ktorá sa učí podstatné veci a ktorá môže rozhodovať o svojom učení.
- Vo vyučovaní sú vytvárané podmienky na zapojenie všetkých žiakov, teda aj tých, ktorí pri frontálnom spôsobe stoja bokom.
- Reč žiakov je dôležitou súčasťou výučby.
- Žiaci bez strachu generujú nápady.
- Žiaci sú pripravení myslieť nahlas, pretože pri práci s novými informáciami alebo hľadaní skúseností využívajú jazyk prieskumným spôsobom.
- Chyby a nepresnosti sú považované za stimul k ďalšiemu učeniu.
- Žiaci sa neboja prezentovať výsledky, produkty svojej práce kritickému publiku. Táto dôvera je umožnená tým, že tieto výsledky už prešli kritickým pohľadom členov skupiny.
- Materiálne prostredie je prispôbené cieľom kooperatívnych činností. Adekvátne je prirovnanie: *trieda ako dielňa poznania*.
- Materiálne prostredie má evokovať pocit súdržnosti (napr. fotografie zo spoločnej práce).

2.2 Kroky, ako postupovať pri tvorbe projektu

Základné kroky, ako postupovať pri realizácii projektu:

1. **Zámer, príprava projektu (učiteľ)** – prvým krokom je vedieť si zodpovedať otázku o „zmysle projektu“ (Prečo? Kedy? Kde?). Voľba témy je podstatnou časťou práce na projekte. Pre žiakov 1. stupňa sú vhodné témy typu: spoločné rozhovory o obrázku, texte, voľná kresba, voľný text, verše... Tému môže vybrať učiteľ alebo žiak, alebo vychádza z učebných osnov, zo života, alebo je postavená na fantázii (obr. 4).

Obr. 4 Možnosti voľby témy (In Coufalová, 2010)

Okrem názvu témy sa formulujú ďalšie otázky, ktoré bývajú ťažšie, a žiaci na ne hľadajú odpoveď. Žiak si zapisuje všetko, čo o téme vie, alebo si myslí, že to vie. Stanovíme **ciele**, ktoré sa budú počas projektu naplňovať. Ciele majú byť definované vo všetkých rovinách, t. j. v rovine kognitívnej, psychomotorickej, sociálnej a afektívnej.

2. **Plánovanie (učiteľ)** – pri plánovaní je dôležité ujasniť si prostredie, v ktorom budeme projekt realizovať, určíme zadanie projektu, záverečnú podobu produktu, jeho prezentáciu, spôsob, akým bude projekt realizovaný. Zostavíme kostru projektu, zabezpečíme vhodné pomôcky, materiál a vymedzíme kritériá na hodnotenie. V prvej, ale najmä v druhej etape projektovania je vhodné využiť okrem bežných vyučovacích metód hlavne heuristické metódy DITOR, brainstorming a zhlukovanie.
3. **Realizácia projektu (žiak, učiteľ)** – v úvode začíname s organizovaním skupín. Po zostavení skupín žiaci pokračujú v zbieraní rôzneho materiálu, triedia ho, spracovávajú, riešia úlohy, vyhodnocujú, formulujú závery a pripravujú prezentácie. Učiteľ žiakov motivuje, usmerňuje, dohliada na plnenie vytýčených cieľov a plní rolu poradcu. Na záver **prezentujú** konečný produkt. Prezentáciou pokračuje u žiaka proces učenia sa, rozvíjajú sa a upevňujú ďalšie kľúčové kompetencie (vedieť sa dohodnúť, organizovať, diskutovať, argumentovať...). Prezentácia sa uzatvára písomným zápisom, text sa dopĺňa ilustráciami, obrázkami. Dôležitá je nielen obsahová, ale aj formálna stránka výstupu. Prezentácia môže mať formu **písomnú** (napr. časopis, kniha), **ústnu** (napr. koncert, beseda, prednáška) alebo **praktického** výrobku či **vlastnej realizácie** (výletu, výstavy...). Mala by sa odohrávať v triede alebo mimo školy za aktívnej účasti rodičov. Nie je dôležité, či žiak výstup písal ceruzkou alebo použil počítač, ale práve táto fáza projektového vyučovania je vhodná na to, aby žiaci mali k dispozícii všetky možné informačné technológie a mohli si rozvíjať počítačové zručnosti.
4. **Vyhodnotenie projektu (žiak, učiteľ)** – hodnotí sa výsledný produkt, celý proces projektu i prezentácia. Hodnotenie môže byť *reflexívne*, t. j. hodnotí sa na základe celkového dojmu, alebo *kritériálne*, keď učíme žiakov tvoriť a používať kritériá. Podľa daných kritérií spoločne hodnotíme plánovanie projektu, jeho priebeh i prezentáciu produktu. Sebahodnotiaci a hodnotiaci proces, v ktorom sa žiak a učiteľ sústredili na pokroky v rozvíjaní kompetencií, môže byť východiskom pre plánovanie ďalších projektov.

2.2.1 Edukačné ciele a úlohy

Pod pojmom **cieľ** rozumieme „*ideálnu predstavu toho, čo sa má v činnosti dosiahnuť*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995). **Všeobecné ciele** ostávajú len ideálom edukácie, ak sa nekonkretizujú a nerozpracujú do **čiastkových a špecifických cieľov**. **Špecifické ciele** (konkrétne) umožňujú zvoliť si správne učebné činnosti a posúdiť, či bol stanovený hlavný cieľ splnený. Cieľ má jednoznačne definovať stav (zmenu), ktorý sa má dosiahnuť. Špecifické ciele **alebo** čiastkové ciele slúžia na naplnenie hlavného cieľa a musia z neho vyplývať. Turek (2008) uvádza **delenie konkrétnych cieľov** na:

1. **kognitívne** – poznávacie, zahŕňajú oblasť vedomostí, intelektuálnych zručností a poznávacích schopností (vnímanie, pamäť, myslenie, tvorivosť); pretože vo vzdelávaní prevažujú, nazývame ich aj *vzdelávacie ciele*,

2. **afektívne** – emocionálne, dotýkajú sa citovej oblasti, postojov, hodnotovej orientácie a sociálno-komunikačných zručností; ich dosahovanie je hlavným zámerom výchovy, preto sa nazývajú aj *výchovné ciele*,
3. **psychomotorické** – zručnostné, zahŕňajú senzomotorické zručnosti, teda činnosti zmyslového vnímania, pohybov a ich vzájomnej koordinácie; uskutočňujú sa hlavne vo výchovných predmetoch.

Podľa Tureka (2008) by konkrétne ciele vyučovacieho procesu mali rešpektovať tieto **požiadavky**:

- **konzistentnosť** – vnútorná väzba, spojitosť, súvislosť cieľov, podriadenosť nižších cieľov vyšším, závislosť vyšších cieľov od dosiahnutia nižších (*t. j. ciele predmetu → ciele tematického celku → ciele vyučovacích hodín → ciele jednotlivých častí vyučovacieho procesu...*),
- **primeranosť** – súlad požiadaviek, ktoré sú vyjadrené v cieľoch, s možnosťami žiakov a reálnymi podmienkami vyučovacieho procesu,
- **vyjadrenie cieľa v pojmoch žiackych výkonov** – cieľ má opisovať pokroky u žiakov, za ktoré sa vo vzdelávaní považujú vedomosti, zručnosti, postoje a pod.; v celi má byť pomenovaný **výkon žiaka**, nie výkon učiteľa (napr. „oboznámiť žiakov s...“),
- **jednoznačnosť** – t. j. nepripúšťa sa viacmyselný výklad cieľa ani učiteľmi, ani žiakmi,
- **merateľnosť, kontrolovateľnosť** – vyžaduje si takú formuláciu, ktorá umožní porovnať dosiahnuté výsledky s cieľmi a posúdiť, do akej miery boli dosiahnuté; výkon žiaka opisujeme tzv. *aktívnymi alebo tiež činnosťnými slovesami*, ktoré predstavujú pozorovateľnú činnosť (napr. nakresliť, vypočítať, navrhnuť a pod.) – vyjadrovanie cieľov pomocou aktívnych (činnosťných) slovies sa nazýva **operacionalizácia cieľov** (môžeme si pomôcť otázkami: *Môžeme to, čo bude žiak robiť, vidieť alebo počuť? Podľa čoho zistíme, že žiak vie, chápe, rozumie?...*),
- **rešpektovanie taxonómie poznávacích cieľov vyučovacieho procesu** – pri formulácii cieľov treba mať na zreteli, že existujú viaceré úrovne osvojenia si učiva, ktorým zodpovedajú aj príslušné ciele. Ide o klasifikáciu cieľov a zdôraznenie hierarchického charakteru tejto klasifikácie, ktorú nazývame **taxonómia cieľov**. Kritériom klasifikácie bývajú relatívne samostatné oblasti psychickej činnosti žiakov pri učení. Poznáme viaceré taxonómie cieľov. Najznámejšia klasifikácia kognitívnych cieľov je **taxonómia B. S. Blooma**.

Vlastnosti cieľa podľa SMART-u:

S – splniteľný, špecifický

M – merateľný

A – aktuálny, akčný

R – reálny, realizovateľný

T – termínovaný

Učebná úloha je konkrétna a dokázateľná činnosť žiakov na dosiahnutie edukačných cieľov, t. j. špecifických, a tým aj hlavného cieľa, aby žiaci učivu rozumeli, pamätali si ho a vedeli ho aplikovať.

Vo vzťahu k cieľom majú úlohy dva základné aspekty: **poznávacie a sociálne**. Často nie je možné odlíšiť poznávacie požiadavky od sociálnych, učiteľ však môže zdôrazniť ťažisko úlohy.

1. Poznávacie požiadavky na úlohy sa vzťahujú k obsahu a štruktúre aktivity a tiež k reči, ktorá je s tým spojená.
2. Sociálne požiadavky na úlohy sa vzťahujú tesne k nárokom spolupráce v rámci určitých aktivít a opäť k reči, ktorá sa na ňu viaže.

Úlohy môžu byť **zvládajúce a rozvíjajúce** (hovoria o tom, čo majú žiaci robiť, aby sa to naučili) a alternatívne (napr. podľa štýlov učenia). Pre skupinovú učebnú činnosť sú **vhodné úlohy, ktoré** predpokladajú prácu s informáciami (zber informácií, hodnotenie informácií), konštruktívnu diskusiu, riešenie problémov, návrh konkrétneho produktu, jeho tvorbu a vyhodnotenie, analýzu vlastných učebných procesov vrátane hodnotenia, analýzu skupinových procesov vrátane hodnotenia. Najväčší prínos projektového vyučovania spočíva v tom, že sa v ňom viac ako v tradičnom vyučovaní rozvíjajú vyššie poznávacie funkcie, t. j. hodnotiace a tvorivé myslenie. Uprednostňujú sa divergentné a hodnotiace úlohy, ktoré nestresujú žiakov a neodhaľujú ich nevedomosť. Majú vysoký motivačný účinok, umožňujú žiakom tvoriť a vyslovovať vlastné názory, používať imagináciu, fantáziu.

2.2.2 Metódy

Metóda (gréc. *methodos* – cesta, postup) znamená vedomé usporiadanie obsahu vyučovania, činnosti učiteľa a žiaka, ktoré slúžia na dosiahnutie stanovených výchovných a vzdelávacích cieľov, a to v súlade so zásadami organizácie vyučovania.

Realizácia projektu zvyšuje u žiakov schopnosti v oblasti hodnotiaceho, kritického a divergentno-tvorivého myslenia. Nachádzame tu veľa analógií s heuristickou **metódou tvorivého riešenia problémov DITOR**. Skladá sa z týchto krokov:

1. krok riešenia *D* – *definuj* problém.
2. krok riešenia *I* – *informuj* sa o probléme. Ako sa doteraz riešil?
3. krok riešenia *T* – *tvor* riešenia, nápady, hypotézy.
4. krok riešenia *O* – *ohodnoť* nápady, riešenia.
5. krok riešenia *R* – *realizuj* nápady, riešenia.

V edukácii by sa mali viac používať **heuristické metódy**, pretože v živote je málo konvergentných problémov a úloh, divergentné sú v prevahe. To je aj dôvod, prečo by sa mali v našich školách uplatňovať viac projektové metódy vyučovania. Ďalšími, najviac využívanými **metódami** sú:

Diskusie – realizujú sa vo dvojiciach alebo vo väčších skupinách (skupinová diskusia) s účasťou učiteľa, ale aj bez neho. Diskusie vedú žiakov k zlepšeniu individuálneho porozumenia alebo môžu vyžadovať vyjednávanie v záujme dosiahnutia skupinového konsenzu.

Riešenie problémov – metóda skupinového riešenia problémov je založená na diskusii alternatív ako prostriedku na konštruktívnu interakciu. Napríklad rovnaká úloha je súčasne pridelená niekoľkým skupinám, výstupy a vzájomná kritika sa prezentujú nakoniec. Obmenou je identifikácia problému, v rámci ktorého jednotlivé skupiny pracujú na rôznych aspektoch úlohy. Na záver sú tieto príspevky pospájané.

Práca na produkte – líši sa od riešenia problémov iba v tom, že výsledkom sú konkrétne produkty. Práca na tvorbe produktu musí byť koordinovaná. Na záver sa uskutoční skupinové hodnotenie jednotlivých úsekov práce alebo sa môžu porovnávať produkty jednotlivých skupín.

Brainstorming – na základe významu slov **brain** (mozog) a **storm** (búrka) možno vysvetliť obsah metódy *ako búrku mozgov*. Cieľom práce učiteľa je dosiahnuť maximálnu kognitívnu aktivitu žiakov a zároveň vyriešiť daný problém. Pri brainstormingu je potrebné dodržiavať pravidlá. Na ich zapamätanie nám môže poslúžiť akronym NOVE, kde:

N – znamená **ne**kritizovať,

O – znamená **originálne** nápady,

V – v tomto prípade znamená **veľa nápadov**, kvantita sa stáva kvalitou,

E – znamená **expandovať** – rozvíjať a rozširovať už vyslovené nápady.

Brainstorming zvyčajne začíname krátkou besedou o probléme, rozcvičkou, riešením nejakého netradičného problému a pod. Potom nasleduje tvorba, produkcia nápadov, riešení. V tejto fáze je nutné dodržiavať zásady a pravidlá brainstormingu. Žiaci sa hlásia, každý môže povedať iba jeden návrh. Po vopred stanovenom časovom limite je potrebné urobiť prestávku na niekoľko minút. V poslednej časti návrhy a riešenia vyhodnotíme. Určia sa kritériá na hodnotenie návrhov. Nemalo by ich byť viac ako 5 – 6. Niektoré nápady a riešenia môžu byť:

- ihneď realizovateľné,
- realizovateľné po príprave,
- znovu premyslené (prípadne opäť pomocou brainstormingu),
- nepotrebné (adekvátne odôvodniť),
- samostatne realizovateľné,
- realizovateľné spolu s inými,
- v súčasnosti odložené.

Táto metóda je časovo náročná, a preto je vhodnejšia pre žiakov 3. a 4. ročníka. Existuje však niekoľko verzií tejto metódy, napríklad písaný brainstorming (brainwriting), kreslený – využiteľný v nižších ročníkoch a pingpongový brainstorming.

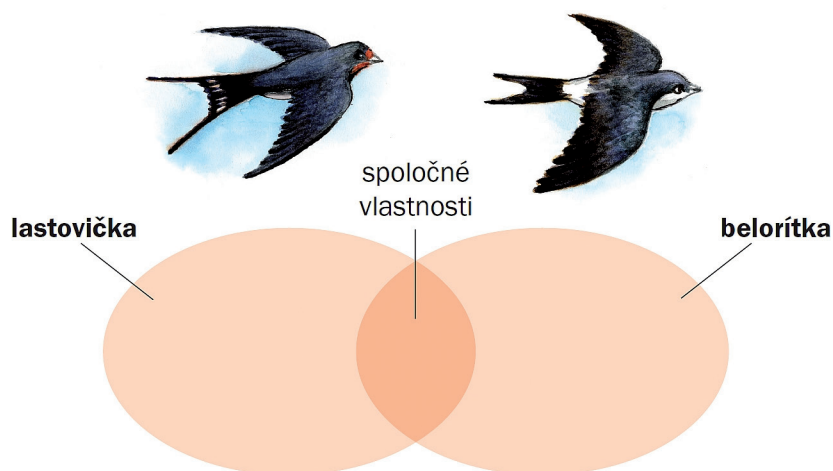
Hobo metóda vychádza z brainstormingu, ale pred diskusnú fázu sa zaraďuje fáza študijná.

Gordonova metóda vychádza z kritiky brainstormingu, ktorý produkuje veľa povrchných riešení. Autor metódy Gordon žiada opak – vytvoriť jedno, ale originálne a optimálne riešenie. V tejto metóde pozná riešenie problému iba učiteľ. Navodí diskusiu na tému, ktorá problém obsahuje. Učiteľ túto tému postupne zužuje a diskutuje o nej so žiakmi zo všetkých hľadísk, až sa nájde riešenie. Táto metóda kladie vysoké nároky na učiteľa, ale je veľmi progresívna. Ponúka žiakom veľa podnetov na riešenie problémovej situácie.

Metóda 6-3-5 je špecifickou formou brainwritingu, ktorej princíp spočíva v tom, že každý žiak šesťčlennej skupiny vyprodukuje najmenej 3 nápady v 5-minútovom limite.

Vennov diagram je aktivita, ktorá sa začína stanovením tém, o ktorých majú žiaci premýšľať, porovnávať. Následne si načrtnú diagram (obdĺžniky, kruhy) a do každého obrazca vpisujú rysy, vlastnosti, podstatné znaky príslušného javu, problému. V prieniku by sa mali objaviť spoločné znaky (obr. 5).

- 6. a) Porovnaj lastovičku a belorítku. Podľa textu napíš, čo majú lastovičky s belorítkami spoločné a čím sa odlišujú.**

- b) Informuj o svojich zisteniach spolužiakov.**

Obr. 5 Vennov diagram

(Zdroj: http://www.unipo.sk/kesselova/down/12-13L/aktivita_rozvijanie_myslenia.ppt)

Mentálne mapy – sú grafickým zachytením voľných asociácií prebiehajúcich v našom mozgu pri riešení problému či premýšľaní nad určitou otázkou. Zhľukovanie alebo mentálne mapy (Clustering) (alebo *Mind Map*, *mapy kognitívne*, *pojmové*, *myšlienkové*, *sémantické*, *vedomostné*, *mapy mysle* či *pavučina*) sú najdokonalejším organizačným nástrojom ľudského mozgu a je to najjednoduchší spôsobom, ako dostávať informácie DO nášho mozgu a ako z neho informácie dostávať VON.

Zhľukovanie znamená aj sieťovanie alebo mapovanie. Umožňuje zorganizovať si fakty a myšlienky oproti tradičnému spôsobu zapisovania poznámok rýchlejšie, ľahšie sa zapamätajú a neskôr ľahšie a spoľahlivejšie vybavujú. Preniká všetkými smermi a zachytáva myšlienky z rôznych uhlov. Aktivuje celý mozog, zbavuje našu myseľ mentálneho neporiadku, a tak umožňuje lepšie sa sústrediť. Zhľukovanie môžeme využívať vo fázach evokácie a reflexie alebo ako prostriedok zhrnutia prebratého učiva, po zhrnutí tematického celku, na aktiváciu predchádzajúcich poznatkov, čo o danej téme už žiaci vedia, ako prostriedok rozširovania slovnej zásoby... Zhľukovanie sa môže uskutočňovať individuálne, vo dvojiciach, v skupinách alebo kolektívne.

Postup pri grafickom znázornení mentálnej mapy:

1. Odporúča sa, aby sa **hlavná téma**, problém alebo pojem napísali do stredu *čistého papiera* otočeného na šírku. Do stredu nakreslíme (napíšeme) *obrázok* (pojem, otázku...), ktorý symbolizuje tému. Pri tvorbe nezabúdame na *farby* a *tvorivosť*.
2. V smere hodinových ručičiek kreslíme **hlavné vetvy**, ktoré lúčovite vychádzajú zo začiatočného obrázka. Zachytávajú naše myšlienky a asociácie. Na každú vetvu napíšeme **klúčové výrazy**, ktoré nám prídu na myseľ v súvislosti s témou. Mapu môžeme *doplniť* obrázkami, symbolmi, grafmi.
3. Mentálnu mapu *rozširujeme* ďalej, zakreslíme **ďalšie vetvy**, ktoré vychádzajú z **klúčových slov**, a pokračujeme rovnako ako v bode 2 (obr. 6). (Zdroj: <http://s.ics.upjs.sk/~studenovsky/VIV/Mapy.pdf>)

Obr. 6 Ukážka práce žiačky na slohovej výchove metódou zhlukovania (Šikyňová)

(Zdroj: <http://www.smolkova.szm.com/ukazka%20zhlukovania.htm>)

Jedným z dôvodov, prečo sú mentálne mapy také obľúbené, je možnosť použitia počítača na ich vytvorenie. Softvéry **FreeMind** a **XMind** patria medzi špičku bezplatného (free) softvéru. Samozrejme, môžeme si vystačiť aj s ceruzkou a farebnými fixkami, ale predovšetkým pri náročnejších mapách je počítač nevyhnutný. Nie sme obmedzení veľkosťou papiera, môžeme kedykoľvek opravovať nepresnosti, odkazovať na internet, uploadovať (sťahovať) celé mapy z internetu a pod. Na prevzatie programu je potrebné sa zaregistrovať, ale čoskoro pochopíme prečo. XMind je v základnej verzii zadarmo, k dispozícii je ešte platená verzia PRO, ktorá navyše obsahuje prezentačnú funkciu.

Veľmi obľúbené sú aj pripravené šablóny pre rôzne typy máp (diagram rybej kostry, diagram toku, diagram organizácie oddelenia, diagram projektov a ďalšie, ktoré sa dajú stiahnuť z internetu). **FreeMind** je rovnako na stiahnutie zadarmo. Práca s ním je neuveriteľne jednoduchá, zahŕňa kompletnú českú lokalizáciu, je vystavaný na Java a obsahuje mnoho výtvorov na „spestrenie“ myšlienok. Je vyvíjaný pre Windows, Linux aj Mac OS. Na vytváranie pojmových máp môžeme použiť **freeware softvér**, ako napr. FreeMind, XMind, Think Graph, View Your Mind, alebo **komerčné softvéry** iMindMap, Mind Manager, VisualMind, MindMapper, Visual Thinking, With Pictures (viac informácií o komerčných produktoch nájdete na wikipédii).

2.2.3 Tvorba skupín

Organizovanie skupín závisí od edukačných cieľov, úloh, diagnózy intelektového a sociálneho rozvoja a potrieb žiakov. Žiakov môžeme zoskupiť *spontánne, náhodne alebo usmerňovaním*. Ak sa do skupín vyberú žiaci podľa kritérií rovnako výkonní, ide o **homogénne zoskupenie**. Ak sú v skupine zastúpení žiaci s rôznou výkonnosťou (nadpriemerní, priemerní i podpriemerní), rôznych učebných štýlov či typov inteligencií, ide o **heterogénne skupiny**. Každý spôsob má svoje pozitíva i negatíva. V projektovom vyučovaní pracujeme so skupinami, ktoré majú rôzny čas trvania. Môžeme vytvárať skupiny:

dočasne (sú vytvorené na niekoľko minút, napr. počas výkladu, demonštrácie), **dlhodobejšie** (trvajú od jednej hodiny až po niekoľko týždňov, keď žiaci riešia rôzne úlohy – napísanie správy, prečítanie odporúčanej literatúry, zrealizovanie experimentu a jeho zdokumentovanie...), **základné** (dlhodobé, heterogénne kooperatívne učebné skupiny s fixnými členmi). Presne určený počet žiakov v skupine neexistuje, ale keď zoberieme do úvahy jeden zo základných znakov kooperatívneho učenia „z tváre do tváre“, tak by skupiny nemali byť príliš veľké. Názory na počet členov v skupine sú rôzne.

Turek (2008) uvádza rozmedzie 2 až 6 žiakov, pričom za optimálny počet považuje 4 až 5 žiakov. Najvhodnejší počet skupín v triede je 6 až 8. Väčší počet skupín sťažuje integráciu práce a znižuje žiacky záujem v jednotlivých fázach práce. Pri vytváraní skupín pomáha učiteľovi diagnostikovanie žiakov. Poznávanie vzťahov medzi žiakmi v triede je relevantnou súčasťou získavania komplexného obrazu o žiakovi i o triede. Na spoznávanie žiakov môžeme využiť **diagnostikovanie, pozorovanie, portfólio žiaka alebo sociometrické techniky**.

Ukážka celoročného projektu ČARODEJNÍCKA ŠKOLA

Projekt realizovaný v šk. roku: 2008/2009

Ročník: druhý

Hlavná vzdelávacia oblasť: prelína sa všetkými vzdelávacími oblasťami

Prierezové témy: mediálna výchova, osobnostný a sociálny rozvoj, environmentálna výchova, ochrana života a zdravia, tvorba projektu a prezentačné zručnosti

Integrované obsahy predmetov: všetky predmety, ktoré som vyučovala (okrem ANJ)

Zámer:

Projekt Čarodejnica škola bol vytvorený špeciálne pre druhý ročník, v ktorom sú žiaci veľmi vnímaví a táto téma im doslova „učarovala“. Druháci sú oveľa akčnejší, ale stále veľmi hraví, a tak im Čarodejnica škola spojila ich svet fantázie s dobrodružstvom a životom v škole. Jadrom projektu je rozvoj fantázie prostredníctvom hry, zážitkového učenia, poznávania a objavovania, riešenia problémov... Podporuje v žiakoch spolupatričnosť, jedinečnosť a kreativitu, utužuje priateľstvo, vzájomnú pomoc a zároveň chuť dosahovať čo najlepší osobný výkon.

Základné črty projektu:

- pozitívne, podporujúce a tvorivé edukačné prostredie,
- individuálny a povzbudzujúci prístup k žiakom,
- priateľská atmosféra,
- prirodzená autorita učiteľa, ktorý vystupuje ako priateľ a facilitátor v pozadí,
- uprednostňovanie slovného hodnotenia žiakov,
- dôraz na spoluprácu s rodičmi a ich zapájanie sa do aktivít triedy (školy).

Projekt vychádza z myšlienok Johna Graya (2000) z knihy *Muži sú z Marsu, ženy z Venuše a deti z neba*. Autor tieto zásady vytvoril pre rodinnú výchovu, ale myslím si, že majú svoje trvalé miesto aj v edukačnom procese. Uvádza tieto zásady:

- je v poriadku byť odlišný od iných (navonok i vnútri),
- je v poriadku, keď robíš chyby (nes ale za ne zodpovednosť a nevzdávaj sa),
- je v poriadku, keď dáš najavo svoje negatívne pocity (nauč sa ich zvládnuť),
- je v poriadku, keď chceš viac (pokús sa vyjednávať, nie trucovať, nauč sa, ako žiadať aj hovoriť a prijať nie),
- je v poriadku, keď nesúhlasíš, ale nezabúdaj, že hlavné slovo majú dospelí (učiteľ, rodič) (nauč sa slušne prezentovať svoj názor, aby si zvládol rôzne situácie, zamyslel sa nad svojím rozhodnutím, vedel si uznať omyl a uvedomil si, že tým nestratíš svoju autoritu).

Hlavné ciele projektu v rovine:

1. **kognitívnej** – vytvoriť vlastnú knihu, obhájiť svoj návrh, použiť získané informácie, pracovať s rôznymi zdrojmi, porozumieť prečítanému, odlíšiť podstatné od nepodstatného.
2. **psychomotorickej** – vyhľadať jednoduché informácie v texte, samostatne za pomoci fantázie navrhnuť „čarozvera“, vyhľadať informácie v encyklopédii, zostrojiť draka podľa pracovného postupu, výtvarne vyjadriť svoju predstavu.
3. **sociálnej a afektívnej** – riadiť sa podľa dohodnutých pravidiel, spolupracovať v skupinách, podieľať sa na tvorbe triedneho časopisu, niešť zodpovednosť za svoju prácu aj za výsledok skupiny ako celku, snaha o najlepší osobný výkon, uvedomiť si hodnoty, ako je láska, úsmev, zodpovednosť, viera vo svoje schopnosti, prijímať alebo odmietať názory druhých na základe dôkazov, pozitívny postoj k učeniu ako prostriedku obohatenia života.

Kľúčové aktivity:

- **Triedny časopis** – prvé číslo časopisu *Magický spravodaj* (príloha C) vytvorí učiteľ, potom sa na tvorbe podieľajú hlavne žiaci, prispievajú vlastnou tvorbou – hádanky, básničky, čarovné zvery.
- **Kniha** – žiaci vytvoria knihu „Čarozverov“. Námetom je originálna kniha *Fantastické zvery a ich výskyt* od J. K. Rowlingovej a „čarozvery“ sú vymyslené živočíchy z čarodejníckeho sveta. Po prečítaní knižky mali žiaci za úlohu vypísať aspoň 3 pre nich najpodstatnejšie informácie a čarozvera ilustrovať podľa pokynov (opisu v texte) a vlastnej fantázie (príloha D).
- **Škola v prírode** – rozhodli sme sa pre Školu v prírode (ŠvP) v Bojniciach, pretože Bojnický zámok sa podobá Rokfortu. Dohodli sme čo najviac aktivít súvisiacich s námetom (prebiehal tam festival strašidiel, podľa starej povesti sme hľadali skamenené dukáty a silou mysle sme ich „naspäť premenili“, v ZOO sme študovali živočíchy a porovnávali ich s „čarozvermi“...).

Cez prázdniny, za pomoci rodičov, prišiel žiakom list, v ktorom boli informovaní o prijatí na Čarodejnícku školu do Rokfortu.

Obr. 7 Osvedčenie o prijatí

Okrem pozvánky mali v liste úlohy, ktoré mali budúci druháci splniť. Listy našli v detských izbách pod vankúšmi, na stolíkoch – akoby ozaj „prišli sovou poštou“. Listy vtiahli rodičov aj žiakov do príprav nového školského roka, chystali si prúťiky, habity a iné pomôcky do školy. Cieľom bolo minimalizovať obavy a strach a prebudiť v nich túžbu po učení a škole. Žiaci plní očakávania prišli už prvý deň oblečení za čarodejníkov (obr. 8).

Obr. 8 Prvý deň v škole

Plánovanie a organizácia projektu

1. Časové rozvrhnutie – projekt prebiehal celý školský rok.
2. Prostredie – realizoval sa v kmeňovej triede a v ŠvP v Bojniciach.
3. Účastníci – žiaci 2. ročníka, žiaci školy, vedenie školy, učitelia ZŠ Moskovská, rodičia, zamestnanci ŠvP, knižnice, zámku a ZOO v Bojniciach, sokoliari...

4. Plánovanie a harmonogram činností:

Tab. 4 Plán aktivít

Plánovanie aktivít podľa mesiacov		
Mesiac	Aktivita	Poznámky a podmienky
august	- príprava projektu, triedy, materiálov, pomôcok - napísanie a doručenie listov	rodičia – príprava kostýmov
september	- začatie projektu vstupnými aktivitami – prijímanie študentov, vytvorenie skupín (fakúlt), sľub, názvy skupín a predmetov, tvorba pravidiel, hymna - súhlas rodičov do ŠvP	piktogramy s pravidlami spolužitia, vytlačiť pravidlá s čarovnými slovami, kniha <i>Harry Potter</i> , kniha <i>Fantastické zvery a ich výskyt</i> , vypchávková sova, čarovná guľa, slovník na oznamy, čaše, fotoplátňo Rokfortského hradu, kontaktovať inštitúcie
október	jesenné detsko-rodičovské tvorivo-prezentačné stretnutie	sviečky, materiál na vyrezávanie tekvic (náradie, tekvičky, fólie na prácu...)
november	triedne rodičovské	príprava na vianočnú besiedku, program, divadlo
december	- vianočná besiedka - Deň dobrých duchov	kulisy, kostýmy, scenár hry a programu, kartičky na skutky (dobré dostal – dobré dal)
január	Slávnosť učenia	písanie polročných vysvedčení – slovné hodnotenia, diplomy za úspechy, nákup ocenení (odmien)
február	Deň lásky a priateľstva	kartičky na dobré skutky
marec	- Mesiac knihy - Naša kniha	beseda v školskej „hradnej“ knižnici, výroba spoločnej triednej knižky
apríl	triedne rodičovské k ŠvP	dohodnúť pravidlá, vybrať peniaze – zálohy
máj	- Deň rodiny - príprava školy v prírode	ŠvP – kontaktovať bojnickú knižnicu, zámok, organizátorov Festivalu strašidiel, múzeum praveku, zabezpečiť ubytovanie, kopírovať materiály, nákup pomôcok
jún	- Deň detí - akcia rodičia – žiaci (chata – opekanie) - škola v prírode - koncoročná „Slávnosť učenia“	komunikácia s rodičmi, písanie koncoročných vysvedčení – slovné hodnotenia, diplomy za úspechy, nákup ocenení (odmien)

5. Hodnotenie projektu sa uskutočnilo prostredníctvom:

- **dotazníka pre žiakov a rodičov** – na objektívne vyhodnotenie projektu boli pripravené dotazníky pre rodičov aj žiakov. Otázky boli zvlášť formulované pre dospelého a zvlášť pre žiaka.

Rozdali sa a zároveň poslali mailom 23 rodinám. Z celkového počtu sa vrátilo 7 dotazníkov mailom, 12 dotazníkov anonymne a 1 dotazník podpísaný v zalepenej obálke, traja sa hodnotenia nezúčastnili.

- **portfólií žiackych prác** – slúžia na ukladanie prác žiakov, ale aj na priebežné hodnotenie a sebahodnotenie. Žiak sa neporovnáva s ostatnými spolužiakmi, ale porovnáva svoje pokroky voči sebe samému.
- **Prezentácie projektu pred žiakmi v triede** (prezentácie s „čarozvermi“), rodičmi (jesenná Čarobesiedka, t. j. ako sa učíme, ako „čarujeme“, tekvicová slávnosť) v škole aj mimo školy (besiedky, resp. divadielka pred verejnosťou) a na podujatí v ŠvP v Bojniciach.

Potrebné bolo pripraviť aj triedu ako „veľkú sieň“, „lietajúce sviečky“, sovu, samotný hrad, triediaci klobúk, znaky fakúlt, sľub, osvedčenia o prijatí. Realizácia projektu prebehla za aktívnej účasti rodičov. Výstupom projektu bol triedny časopis pod názvom *Magický spravodaj*.

Realizácia projektu – ak sa žiaci chceli stať *študentmi čarodejníckej školy* (obr. 9), museli splniť už v prvý deň úlohy:

Obr. 9 Čarodejnícka škola

- vedieť aspoň niečo o živote čarodejníkov, správne zodpovedať minitest (ako sa volá škola, kde sa vzdelávajú čarodejníci, aký šport je v čarodejníckom svete najobľúbenejší, ako sa volajú najlepší priatelia Harryho Pottera),
- naučiť sa kúzlo „Felicite“, ktoré vykúzli úsmev,
- zložiť **sľub** „študentov“ čarodejníckej školy, ktorý znel:

*Slávnostne dnes sľubujem, že všetky vedy
usilovne študovať budem,
iba dobrou sa chcem venovať a všetky pravidlá dodržiavať.*

- rozdeliť sa do fakúlt pomocou triediaceho klobúka (obr. 10),

Obr. 10 Delenie do fakúlt

- svojím podpisom všetko „spečatiť“ (príloha B).

Počas ďalších dní sme pracovali s pravidlami spolužitia, čarovnými slovami a kúzлами, vytvorili názvy a náplň jednotlivých fakúlt, naučili sa spoločnú hymnu a deti si vymysleli svoje čarodejnícke mená (Ram Šťastný, Sárana Srdečná, Kristilína Usmievavá, Samulín Dračí a iné). Každá fakulta si v septembri zvolila svojho *prefekta*, ktorý pomáhal triednej učiteľke (stala som sa profesorkou McDadonallovou). K tradičným názvom predmetov sme vymysleli iné, ktoré evokovali ich podstatu, ale zároveň mali *čarodejnícky* podtón (tab. 5).

Tab. 5 Názvy vyučovacích predmetov

NÁZOV PREDMETU	ČARODEJNÍCKY NÁZOV
Slovenský jazyk – gramatika	JAZYKOLÓGIA
Slovenský jazyk – čítanie	BIBLIOLÓGIA
Slovenský jazyk – písanie	GRAFOLÓGIA
Slovenský jazyk – sloh	ČAROVANIE
Matematika	ARITMANCIA
Prírodoveda	NATUROLÓGIA
Anglický jazyk	ANGLISTIKA
Výtvarná výchova	FANTAZIOLÓGIA
Telesná výchova	METLOBAL
Hudobná výchova	MUZIKOLÓGIA
Etická výchova	OBRANA PROTI ČIERNEJ MÁGII

V rámci rozvíjania fantázie a súčasne aj čítania s porozumením si každý žiak tvoril svoju vlastnú knihu „*fantastických zvierat*“. Učili sa porozumieť prečítanému, hľadať podstatu a výtvarne vyjadriť svoju predstavu. Keďže sa ich predstavy často odlišovali, učili sa chápať a prijímať rozdielne názory.

Hodnotenie projektu – výsledky žiakov boli klasifikované v kombinácii so slovným hodnotením, každý žiak tak pocítil úspech a získal ocenenie za každé, aj malé zlepšenie. V **slovnom hodnotení** bolo presne opísané, aké výsledky v predmete žiak dosiahol, v čom sa mu darilo, čo potrebuje ešte docvičiť, kde pridať, ale hlavne to nebol iba opis stavu, ale aj načrtnutá vízia, čo by mohol žiak svojimi schopnosťami dosiahnuť (príloha E.1 a E.2). Veľmi dôležitým prvkom slovného hodnotenia bolo **sebahodnotenie žiaka** na konci roka (prípadne aj na polroka). Žiaci mali písomne ohodnotiť svoje schopnosti, pomenovať úspechy, pokroky, nedostatky či záujmy, správanie, povahové črty a prístup k ostatným. Len známka sa takéto niečo vyjadriť naozaj nedá. Väčšina žiakov sa vedela primerane ohodnotiť, poznali svoje silné aj slabé stránky, vo väčšine prípadov sa učiteľovo slovné hodnotenie len minimálne odlišovalo od ich sebahodnotenia (príloha F). Žiaci boli motivovaní k úspechu pečiatkami a nálepkami do zošitov, šlabikára a pracovných listov, ktoré nahradili klasickú „včeličku“. Do žiackej knižky dostávali body (nálepky) *za zlepšenie, veľkú pomoc, výnimočne skvelú prácu*. Iba tieto body sa vyhodnotili na „*Slávnosti učenia*“. Okrem toho žiaci mohli byť odmeňovaní aj za:

- zber papiera, plastov, ekopakov ai. (tu sme postupne prešli na zapojenie detí do ochrany prírody, pretože aj toto malo postupnú tendenciu k rivalite),
- za najväčšiu snahu a pokrok,
- najmenej vymeškaných hodín,
- matematické, výtvarné, jazykové, literárne, výtvarné, športové a iné súťaže (nielen úspechy z postupu, ale aj snaha a ochota žiakov zapojiť sa do súťaží).

V žiackych tímoch (*fakultách*) sa na hodnotenie používal bodový systém. Žiaci mali spoločnú *času* (veľký závaraninový pohár), do ktorej dostávali za dobrú prácu body (príp. ich aj strácali za porušenie pravidiel). Tie sa po zaplnení čase sčítali, zapísali a naplňali času odznova. Na záver roka sme *medzi-fakultnú súťaž* vyhodnotili. Odmena (*pohár*) bola pre každého rovnaká, líšila sa len vo farbe – prví dostali zlatú, druhí striebornú a tretí bronzovú času (*alebo medailu v tvare čase*). Na jednej strane bol každý spokojný, že odmena bola rovnaká, na druhej strane istým spôsobom pochopili, kto a prečo vyhral. Spolupatričnosť, spoluprácu či „*tímového ducha*“ sme posilnili aj zbieraním bodov za vlastnú fakultu. Žiaci boli motivovaní, aby získali „*zlatý školský pohár*“ a za odmenu (v prípade súhlasu vedenia školy a rodičov) išli na týždeň do „*Rokfortu*“ (do školy v prírode v Bojniciach). Čím lepší osobný výkon žiak podal, tým viac bodov pre svoju fakultu získal. Oceňoval sa nielen výkon „*na jednotku*“, ale aj práca navyše, aktivita, pomoc či osobné zlepšenie. Toto bolo pre všetkých žiakov naozaj veľmi motivujúce. **Škola v prírode** bola silným zážitkom pre všetkých žiakov. Bojnica bola naozajstným čarodejníckym mestečkom, nakoľko sa v ňom práve konal *Festival strašidiel*. Celý program pobytu bol vypracovaný do detailu. Spolupracovali sme s mestskou knižnicou, navštívili sme hrad, ZOO, blízke okolie, čítali si povesti, učili sa „*kúzla*“, vytvárali *kameň mudrcov* a mali nočnú hru, v ktorej si „*študenti*“ overili odvahu aj získané vedomosti a mnohé ďalšie aktivity. (príloha B).

Záverečné vyhodnocovanie – „Slávnosti učenia“

Pravidelne na polroka aj konci školského roka sme organizovali slávnostné vyhodnocovanie výsledkov a úspechov žiakov pred rodičmi (a inými prítomnými príbuznými). Tieto aktivity mali za úlohu naučiť žiakov prezentovať sa pred väčším, nie blízkym publikom (ako je trieda), vytvoriť sebahodnotenie, posúdiť svoje schopnosti, úspechy i správanie.

Veľký dôraz sa kládol **na spoluprácu s rodičmi** a ich vtiahnutie do aktivít triedy a školy, pretože len spolupracujúca trieda podporovaná rodičmi tvorí základnú stavebnú jednotku každej úspešnej školy – to je úloha každého triedneho učiteľa. Rodičia sú rozhodujúcim prvkom pre pozitívny vzťah detí k škole ako takej. Na podporu vtiahnutia rodičov sme uskutočnili v spolupráci so školským klubom tieto aktivity (*opakujúce sa v každom ročníku s malými obmenami*):

- **Jesenné detsko-rodičovské tvorivo-prezentačné stretnutie** (nahradilo klasické rodičovské stretnutie; žiaci predviedli, čo a ako sa učia, pretože po prvom mesiaci v škole majú rodičia veľa otázok a takto sme ich vyriešili takmer všetky naraz; žiaci strávili spoločnú tvorivú chvíľku s rodičmi, starými rodičmi a zahrali sa s nimi).
- **Vianočná besiedka** (príjemné sviatočné stretnutie žiakov a rodičov, na ktorom sa žiaci učili spolupatričnosti a aj ju cítili, rozdávali si navzájom radosť, bolo to jedno z najemotívnejších stretnutí počas školského roka).
- **Polročná „Slávnosť učenia“** (vyhodnotenie žiackych úspechov počas vyučovania za prítomnosti rodičov, pokiaľ mohli a chceli prísť).
- **Deň matiek a otcov alebo Deň rodiny** (stretnutie, ktoré smerovalo k cnostiam, ako je úcta a láska, a na ktorom boli prvé detské samostatné prezentácie pred rodičmi).
- **Koncoročná „Slávnosť učenia“** (pozostávala z prezentovania celoročných úspechov žiakov pred rodičmi a záverečného vyhodnotenia a oceňovania žiakov za plnenie „rytierskych cností“).
- **Rodičmi zorganizovaný spoločný víkendový pobyt** na chate alebo iné stretnutia (v priebehu štyroch rokov sa z väčšiny rodičov aj žiakov stal zomknutý celok, aktívne sa zapájalo a zúčastňovalo približne 80 % – 90 % rodičov, z vlastného rozhodnutia organizovali spoločné víkendy – pobyty na chate, spoločné akcie na konci školy v prírode, zblížili sa a pomáhali a pomáhajú si aj po ľudskej stránke).

(Zdroj: Sedileková, D. 2011)

3 Sociálna dimenzia projektového vyučovania

3.1 Rola učiteľa a žiaka v projektovom vyučovaní

V projektovom vyučovaní sa v porovnaní s tradičným vyučovaním mení **rola učiteľa**. Učiteľ nie je nositeľom hotových poznatkov, ale stáva sa spolutvorcom projektu a **poradcom** žiakov. Jeho úlohou je vytvárať situácie, v ktorých žiak pocíti potrebu nového poznávania a vytvorí podmienky, ktoré žiakom umožnia vlastné objavovania. Projektová metóda tak ponúka priestor na rozvoj nových vzťahov medzi žiakmi a učiteľom. Stávajú sa **partnermi**, ktorí spoločne vytvoria určité dielo, za ktoré každý z nich nesie svoj diel zodpovednosti. V tímovej práci učiteľ vedie žiakov k pochopeniu skupinovej práce, ktorá v tomto prípade nie je organizačným opatrením, ale zmyslom delby práce, k samostatnosti a k tomu, aby vedeli spolupracovať s ostatnými. Úlohou učiteľa je vytvárať v triede bezpečné a pokojné prostredie, v ktorom sa žiaci nebudú báť prejaviť svoju individualitu. Niekedy sa učiteľ stáva **členom pracovného tímu** a prijíma v ňom príslušnú rolu. Zásadne sa mení aj príprava učiteľa na vyučovanie. Premyslená príprava projektu a dobrá orientácia v problematike nezaručí, že učiteľ bude mať počas realizácie projektu slabšie pracovné nasadenie, lebo žiaci budú pracovať samostatne, budú si prácu organizovať a čiastočne aj kontrolovať. Naopak, v projekte môže nastať veľa neočakávaných zmien, na ktoré musí učiteľ **flexibilne reagovať** a **usmerňovať** (facilitovať) jeho ďalší vývoj.

Charakteristickou črtou projektového vyučovania je aj zmena **roly žiaka**. Žiak sa učí sám, sám rieši problémy, vlastnou aktivitou získava vedomosti a zručnosti, ktoré sa stávajú trvalejšími a majú vyššiu hodnotu. Rozvíja a upevňuje si konkrétne zručnosti, ako napríklad komunikáciu, priateľstvo, úctu, zodpovednosť, odvahu, tvorivosť či trpezlivosť... Počas skupinovej práce žiak môže prijímať rôzne roly, napríklad plní úlohu vedúceho skupiny, jeho asistenta, zapisovateľa, hovorcu, prezentuje v triede výsledky práce svojej skupiny atď. Žiaci sú schopní stotožniť sa s jednotlivými rolami v skupine a cítia zodpovednosť za svoju prácu. Čo sa týka prezentácie výsledkov práce skupiny, žiak si osvojuje viaceré sociálne zručnosti. Učí sa hovoriť pred spolužiakmi, jeho prejav je súvislý, fakty sú logicky usporiadané. Ostatní žiaci v triede sa učia aktívne počúvať, udržať pozornosť, diskutovať o problémoch, klásť otázky. Veľký prínos spočíva v tom, že žiaci získavajú nové poznatky tým, že sa učia navzájom.

3.2 Sociálne a komunikačné spôsobilosti

Medzi sociálne spôsobilosti (kompetencie) patria aj spôsobilosti **konverzačné** (komunikácia, pozdrav, počúvanie...), priateľské (poďakovanie za pomoc, spolupráca...), špeciálno-situačné (asertívna komunikácia, prijatie kritiky...), schopnosť riešiť sociálne problémy a ďalšie.

Komunikácia je slovo latinského pôvodu, *comunicare* znamená **informovať, oznamovať, radiť sa s niekým**. Všade tam, kde dochádza k sociálnemu styku – stretnutiu človeka s človekom – dochádza i k sociálnej komunikácii. Človek stojí vždy v centre komunikácie, nemôže nekomunikovať.

V komunikácii platia **komunikačné pravidlá**, ktoré sú dôležité z hľadiska organizácie práce v triede, lebo usmerňujú správanie učiteľa a žiakov. Ak chceme pracovať inými organizačnými formami, napr. skupinovou prácou, musíme si stanoviť vlastné komunikačné pravidlá, ktoré budú podporovať spoluprácu, redukovať nežiaduce správanie žiakov, zaistiť neohrozené prostredie a pozitívnu klímu v triede. V komunikácii sa stretávame s **tromi spôsobmi komunikovania**:

1. verbálna (*slovná*) komunikácia,
2. neverbálna (*mimoslovná*) komunikácia,
3. komunikácia činom (tým, čo robíme, ako sa správame, ako konáme).

Literatúra uvádza aj 4. spôsob komunikácie, a to *komunikovanie tichom* (Ivanová, Kopinová, 2007).

Ak komunikácia prebieha medzi dvoma ľuďmi v bežnom dialógu tvorí 100 %, tak verbálny obsah tvorí iba 7 % a zvyšok tvorí neverbálna komunikácia a tón hlasu, t. j. 93 %.

Neverbálna komunikácia je oveľa silnejšia a spoľahlivejšia ako verbálna. V edukačnom procese je dôležité a užitočné poznať rôzne prejavy neverbálnej komunikácie žiakov. Žiaľ, väčšina učiteľov ju podceňuje a považuje ju za druhoradú. Medzi neverbálnu komunikáciu patrí **zrakový kontakt, mimika, gestikulácia, kinetika, haptika, proxemika, teritorialita, posturoológia, paralingvistika, produkcia**. Jednotlivé druhy neverbálnej komunikácie nevnímame oddelene, lebo sa navzájom ovplyvňujú, dopĺňajú a podmieňujú a vytvárajú tak celistvý obraz jedinca.

Vstupnou bránou pre porozumenie v komunikácii je **aktívne počúvanie** a **spätná väzba**. I napriek tomu, že máme dve uši a jedny ústa, viac hovoríme a menej počúvame. V takejto situácii komunikácia nie je dialóg, ale dva mimobežné monológy. Rozprávať sa s inými znamená najskôr počúvať! Komunikácia nie je len umenie hovoriť, ale je aj umenie počúvať, čo druhý hovorí, a uisťovať sa, že sme počuli správne.

Tab. 6 Rozdiel medzi bežným a aktívnym počúvaním (Bednařík a kol., 2001)

Bežné počúvanie	Aktívne počúvanie
→ je to normálny rozhovor – nemusíme sa nijako zvlášť sústreďovať, môžeme robiť ešte aj inú činnosť	→ je to výnimočný rozhovor – chceme sa sústrediť, aby sme všetko, čo povieme, zachytili, pozeráme sa na hovoriaceho
→ viac sa sústreďujeme na seba a na to, čo nám preblesne hlavou, prikyvujeme, ale myslíme si svoje	→ sústreďujeme sa na to, čo nám hovorí, a dávame mu to najavo – potvrdzujeme svoje počúvanie
→ hodnotíme to, čo povie druhá strana zo svojho pohľadu – „to si ako mohla urobiť?“	→ nehodnotíme to, čo povie druhá strana, prijímame jej pohľad na vec, ako keby bol náš – „a potom si odišla nahnevaná“
→ ak nám napadajú podobné myšlienky, hovoríme – „to úplne chápem, to keď som ja bola...“	→ neprerušujeme druhú stranu svojimi príhodami a zážitkami
→ bagatelizujeme a vyhovárame pocity druhej strany – „netráp sa, to prejde“	→ berieme pocity druhej strany tak vážne ako ona sama – „vidím, že máš s tým naozaj trápenie“
→ dávame druhej strane rady – „mal by si s tým určite niečo robiť, nenechaj to len tak“	→ neradíme, nepoučujeme, nemoralizujeme

Žiaci **aktívne počúvajú** vtedy, keď vedia prerozprávať myšlienky hovoriaceho, sústrediť sa na hovoriaceho, sú ticho, pýtajú sa v správnom čase, používajú vhodnú reč tela a povzbudzujúce prejavy, dávajú pozor, najmä keď sú v miestnosti rušivé podnety, prerušia prácu, aby si vypočuli niekoho, kto im chce niečo povedať, aktívne počúvajú v rôznych situáciách, napr. keď sa priateľ alebo známy zdôverí s problémom, pri výklade, pri prezentácii výsledkov skupiny alebo jednotlivcov... **Najčastejšie bariéry v počúvaní** sú neschopnosť koncentrovať sa, zhon, zaujatosť, nadradenosť, ľahostajnosť, sústredenie sa na ďalší bod, vzťahovačnosť, nedostatok záujmu... Aktívne počúvanie znamená vnímanie sluchom, prejavíť záujem o druhého, zrakový kontakt, pozorné vnímanie toho, čo nám hovorí a poskytnúť spätnú väzbu o svojich pocitoch.

Spätná väzba umožňuje korigovať správanie, ale má byť podaná tak, aby bola akceptovaná. Má byť viac opisná ako hodnotiaca, viac špecifická ako všeobecná, konštruktívna, podaná hneď po konkrétnom správaní a najúčinnější je vtedy, ak sa formuluje do otázky. Dobre položené otázky rozhovor rozvíjajú a dynamizujú. Učiteľ môže klať otázky buď otvorené, jednoduché, uzavreté, rečnícke, sugestívne, ktoré mu pomáhajú získavať od žiakov informácie, názory a postoje. Pokiaľ žiakovi povieme, ako vnímame jeho správanie, dávame mu **spätnú väzbu pozitívnu**, t. j. *ocenenie*, alebo **negatívnu**, t. j. *kritiku*. V spätnej väzbe môžeme tlmočiť naše pocity, postoj k tomu, čo nám iný urobil, povedal alebo neurobil, nepovedal. Môžeme ju dávať viacerými spôsobmi a práve od toho závisí, či spätnú väzbu druhý prijme alebo neprijme.

Jedným zo spôsobov, ako hovoriť v konfliktnnej situácii, je naučiť sa komunikovať tzv. „**Ja**“ **výrokom** nekonfrontačného oslovenia druhej strany, ktorá nám svojím správaním spôsobuje nepríjemnosti. Názov „**Ja**“ **výrok** vystihuje jeho podstatu – druhú stranu ním oslovujeme v prvej osobe (*ja sa cítim, mne je nepríjemné...*) na rozdiel od tzv. „**Ty**“ **výrokov** typu „*Ty si taký a taký, Ty jeden..., To ty si urobil, Okamžite prestaň...*“, ktoré obviňujú druhú stranu, hodnotia ju negatívne alebo ju odsudzujú. Žiaci sa učia vyjadrovať svoje pocity a potreby sebapresadzujúcim, neohrozujúcim spôsobom.

„**Ja výrok**“ pozostáva zo 4 častí:

1. Pomenovanie pocitu

Cítim sa..., Prekáža mi..., Je mi nepríjemné..., Hnevá ma, že...

2. Opis konkrétneho správania druhej osoby

... keď si urobil..., keď mi...,

3. Opísanie dôsledkov jeho správania na mňa a moju situáciu

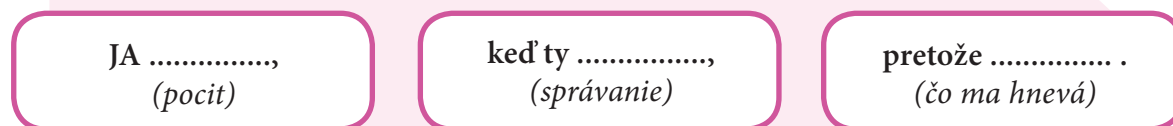
... pretože mi to spôsobuje...

4. Návrh riešenia situácie

... a chcel by som, aby si..., ... a navrhujem, aby sme...

Ak žiak počuje „**TY**“ výrok (správu), veľakrát prechádza do útoku, sebaobrany a hnevu. Výrok „**JA**“ hovorí druhému, ako sa cítim, a to bez toho, aby som ho obviňoval. Žiaci nemusia používať všetky uvedené 4 časti. Prvé dve časti formulácie výroku sú postačujúce.

Príklad: „Nemám rád, keď mi..., a bol by som rád, keby si prestal“.

Schému je vhodné dať na viditeľné miesto v triede.

Podľa Bednaříka a kol. (1998) sa pri poskytovaní spätnej väzby riadime týmito **zásadami**:

- Buďme úprimní, priami, neuhýbajme pohľadom, nebuďme ironickí či inak dvojzmyselní.
- Poskytujeme informáciu, ako na nás pôsobí správanie druhého (informácia o mne – spätná väzba). Nehovorme, aké je jeho správanie (hodnotenie).
- Opisujeme konkrétne správanie, neopisujeme človeka ako takého. Keď nebudeme hodnotiť a len opíšeme správanie, skôr môžeme dosiahnuť to, že druhý človek bude k spätnej väzbe otvorený a nebude sa cítiť ohrozený.
- Buďme struční. Skôr môžeme dosiahnuť, že druhý si našu spätnú väzbu zapamätá a bude môcť na ňu ľahšie reagovať.
- Hovorme za seba, ako my vidíme vec, aký je náš osobný pocit z toho, čo druhý urobil.

3.3 Kooperatívne zručnosti

Kooperatívne vyučovanie je skupinové vyučovanie, v ktorom sa dôraz kladie hlavne na sociálnu dimenziu výchovy. Neznamená to však iba skvalitniť tradičné postupy a formy práce. Väčší dôraz sa kladie na sociálno-komunikačné kompetencie, celoživotné pravidlá (úcta, pravdivosť, aktívne počúvanie, dôvera, najlepší osobný výkon), súťaživosť je častejšie nahradzovaná spoluprácou, ktorá je pri dosahovaní edukačných cieľov najdôležitejšia.

Výsledky jednotlivca sú podporované prácou celej skupiny a celá skupina profituje z práce svojich členov. Základnými pojmami kooperatívneho vyučovania sú zdieľanie, spolupráca a podpora. Uvedené atribúty sú podstatou aj projektového vyučovania. Základnými nástrojmi pozitívneho riadenia triedy a vytvárania pozitívnej sociálnej klímy sú **pravidlá** (životné pravidlá, celoživotné pravidlá, pravidlá spolužitia) a **sociálne** (životné) **zručnosti**.

Sociálne zručnosti (v ITV pomenované ako *životné zručnosti*) ako kritériá a vzory žiaduceho sociálneho správania sú: komunikácia, spolupráca, iniciatíva, riešenie problémov, priateľstvo, organizácia, snaha, participácia, flexibilita, integrita, ohľaduplnosť, starostlivosť, trpezlivosť, zdravý rozum, zmysel pre humor, vytrvalosť, zvedavosť a zodpovednosť.

Pri zavádzaní zručností sa odporúča so žiakmi diskutovať o zručnostiach, aby došlo k spoločnému pochopeniu toho, čo znamenajú a prečo sú potrebné. Spoločne so žiakmi môžeme vytvoriť plagát s danými zručnosťami (pre každú osobitne) a využiť piktogramy, obrázky alebo symboly.

Plagáty vyvesíme na viditeľnom mieste a v prípade potreby sa na ne obraciame. Vhodné je modelovať životné zručnosti svojím správaním, oceňovať žiakov za správanie, ktoré je v súlade so životnými zručnosťami, trénovať ich v rôznych situáciách (hranie rolí, hry), ale aj v reálnom živote. *Na vyvodenie môžeme využiť* rozhovor, brainstorming o tom, čo je dôležité pre spolužitie v triede, dramatizáciu, emotívne ladené príbehy... *Pri nácviku a upevňovaní využívame* modelovanie žiaduceho typu správania, osobný vzor učiteľa, cielenú reč, pozitívne povzbudzovanie, oceňovanie, rôzne aktivity, hry, prepájame nácvik zručností s vyučovacím obsahom, poukazujeme na súvislosti s reálnym životom a spolupracujeme s rodičmi. Zamerajme sa hlavne na kvalitu tohto procesu, aby si žiaci zručnosti zvnútorňovali, zavádzajme ich postupne, najviac 4 – 5 v jednom školskom roku.

Pravidlá (v ITV známe ako *celoživotné pravidlá*) v triede predstavujú normy žiaduceho správania. Vedú žiakov k sebareflexii a sebakontrolu, podporujú ich zodpovednosť za vlastné správanie, posilňujú sebaúctu i úctu k druhým. Nové typy správania sa žiakov je potrebné naučiť rovnako ako iné učivo – vyvodzujeme ich, modelujeme a precvičujeme. **Pravidlá zavádzame postupne** a venujeme im dostatočný čas na precvičovanie dovtedy, kým si ich žiaci neosvoja. V závislosti od úrovne životných zručností našich žiakov to môže trvať niekoľko mesiacov, niekedy aj celý rok.

Celoživotné pravidlá tvorí päť noriem správania:

1. **Dôveryhodnosť** – znamená konať a správať sa tak, aby nám ľudia dôverovali, sme spravodliví k sebe aj k ostatným, dodržiavame sľuby...
2. **Pravdivosť** – znamená správať sa otvorene a pravdivo. Ak hovoríme pravdu, vedome vyjadrujeme svoju osobnú zodpovednosť a vnútorné svedomie.
3. **Úcta** – alebo „*nevysmievanie sa*“, znamená nevyvyšovať sa nad druhých, neponižovať ich, neublížovať a nesprávať sa násilne.
4. **Aktívne počúvanie** – znamená zámerné počúvanie a porozumenie, v ktorom sú zapojené oči, uši a srdce – teda nerozptýlená pozornosť.
5. **Najlepší osobný výkon** – znamená snažiť sa tak, aby som bol v momentálnom výkone najlepší, ako práve viem.

Pri tvorbe pravidiel Bednařík a kol. (2004) radia zohľadňovať vek žiakov, veľkosť skupiny (triedy), zloženie skupiny, dĺžku času a obdobie, na ktoré sa pravidlá vytvárajú. **Odporúča sa:**

- Začínať formuláciu pravidla slovesom, ktoré opisuje žiaduce správanie.
- Písať v prvej osobe singuláru alebo plurálu.
- Formulovať ich v pozitívnom tvare, pravidlo má hovoriť, aké správanie sa odporúča.
- Zaznamenávať ich v stručných heslách, nie v rozvinutých vetách.
- Vizualizovať ich, mať ich v triede na viditeľnom mieste, použiť piktogramy, obrázky či symboly.
- Pomáhať žiakom pri tvorbe pravidiel.
- Prostredníctvom hry by mali žiaci porozumieť, na čo slúžia pravidlá, aký je ich zmysel.
- Urobiť dohodu o pravidlách, zabezpečiť, aby každý žiak prijal dané pravidlo za svoje.
- Urobiť „slávnosť“ pri prijímaní pravidiel.

- Vytvoriť primeraný počet pravidiel (pre prehľadnosť a zapamätateľnosť). Žiakom do 10 rokov stačí max. 5, starším žiakom stačí najviac 8 – 10 pravidiel.
- Modelovať žiaduce správanie a byť vzorom. Pravidlá platia aj pre dospelých.
- Dávať žiakom korektnú, jasnú spätnú väzbu o tom, ako dodržiavajú pravidlá.
- Umožniť žiakom, aby sami vytvorili k pravidlám aj sankcie za ich nedodržiavanie.

Pravidlá sa určujú kedykoľvek počas školského roka, pokiaľ si to situácia vyžaduje. Rozhodujúcim obdobím je začiatok školského roka, keď sa pravidlá definujú a vysvetľujú. Pravidlá zavádzame postupne a precvičujeme ich, kým si ich žiaci neosvoja, kým sa celá trieda nezjednotí natoľko, aby sme mohli v projektovom vyučovaní začať skutočné skupinové aktivity.

3.4 Úvod k prezentačným zručnostiam

Na základe nových poznatkov a využívania digitálnej techniky sa do vyučovania zaraďujú nové prvky a metodické postupy, ktoré vedú k modernizácii edukačného procesu, k jeho skvalitneniu a rozvoju osobnosti žiaka, jeho zručností a návykov. **Hlavný cieľ** v prierezovej téme **tvorba projektu a prezentačné zručnosti** spočíva v tom, aby sa žiaci prostredníctvom vlastnej organizácie práce naučili riadiť seba, tím, vypracovať si harmonogram svojich prác, získavať potrebné informácie, spracovať ich, aby vedeli vyhľadať aj problémy, ktoré treba riešiť, správne ich pomenovať, utvoriť hypotézu, overiť ju ap. Naučia sa prezentovať svoju prácu písomne aj verbálne s použitím informačných a komunikačných technológií.

(Zdroj: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/iscsed1/iscsed1_spu_uprava.pdf)

3.4.1 Využitie základných IKT v projektovom vyučovaní

Témy, ktoré žiaci nemôžu poznať vlastným pozorovaním, im môžeme sprostredkovať názornými pomôckami. Tieto pomôcky prešli veľkými zmenami. Kým v minulosti to boli nástenné obrazy, diapozitívy, krátke čiernobiele filmy, televízne vysielania, dnes už máme možnosť využívať najmodernejšiu techniku, pracovať s modernou multimediálnou a informačnou technológiou. Do tejto oblasti patria aj **informačno-komunikačné technológie (IKT)**, bez ktorých si dnes moderné vyučovanie nevieme predstaviť.

Slovom **technológie** označujeme technické **prostriedky, postupy a zručnosti**, ktoré sa používajú s určitým cieľom a ktoré prinášajú praktické výsledky. Spojením slov **informačné a komunikačné technológie** označujeme výpočtové a komunikačné prostriedky, ktoré rôznymi spôsobmi podporujú výučbu, štúdium a ďalšie aktivity v oblasti vzdelávania. Sú to technológie, ktoré súvisia so zberom, zaznamenávaním a výmenou informácií. K tomu sa používajú:

- tradičné médiá ako televízia, video, rádio, fotoaparát,
- osobné počítače s multimediálnou podporou,
- vstupné a výstupné zariadenia, prostriedky na digitalizáciu, snímanie, riadenia a meranie,

- internet a jeho služby,
- integrované edukačné programy (čiže komplexné počítačové prostredia pre učenie sa),
- prostriedky pre videokonferencie,
- e-mail,
- elektronické a programovateľné hračky,
- automatické snímače, záznamníky a zariadenia na automatické vyhodnocovanie údajov.

(Zdroj: <http://www.infovek.sk/archivwebu/konferencia/2000/prispevky/ikt.html>)

Počítač doplnený vhodnými periférnymi zariadeniami a príslušným softvérom je účinným didaktickým prostriedkom realizácie **medzipredmetových vzťahov**. Umožňuje jednoduchým spôsobom integráciu prírodovedných i humanitných predmetov, čo zatiaľ neumožnila žiadna z didaktických pomôcok. Adekvátnosť **využitia IKT** vo výučbe závisí od viacerých faktorov, na ktoré je možné nazerať z **hľadiska didaktického** (zameranie, cieľ, obsah), **technického** (technologické a implementačné možnosti) a **organizačného** (digitálna gramotnosť učiteľa a podpora organizácie výučby). Znamená to, že:

- využitie IKT je opodstatnené,
- vďaka IKT je výučba efektívnejšia,
- IKT pomôžu splniť didaktický cieľ,
- podporia schopnosť verbalizovať, kooperovať a komunikovať,
- podporia zvedavosť žiakov, tvorivosť a kritické myslenie,
- umožnia žiakom prezentovať výsledky svojej práce.

Pri uplatňovaní IKT vo vyučovaní sú rozhodujúcimi faktormi: existencia vhodného softvéru, technické vybavenie počítačových učební a **znalosť, schopnosť a vôľa učiteľa** používať dostupné IKT.

Dennodenne sa stretávame so zvýšenými nárokmi a požiadavkami, ktoré sú kladené na dnešného učiteľa. Nároky sa týkajú hlavne používania IKT vo vyučovacom procese. Patrí k nim hlavne internet, ktorý je pre žiakov neodmysliteľnou súčasťou, ale aj dataprojektor a interaktívna tabuľa. Počítač slúži ako zdroj informácií, ktoré sa cez dataprojektor dostávajú k žiakom, a tak môžu žiaci dané učivo lepšie pochopiť. Dnes sa však výučba iba cez dataprojektor stáva menej atraktívnou.

Je nutné zamyslieť sa nad ďalšími možnosťami, ktoré nám doba prináša. Učiteľ v súčasnosti pociťuje potrebu používať počítače, byť viac interaktívny, aby ho žiaci akceptovali. Je isté, že musí vo svojej profesii napredovať, a ak chce ostať moderný a zefektívniť celý edukačný proces, musí viac využívať IKT. Jeho úlohou je vzdelávať i vzdelávať sa, aby bol neustále „v obraze“, má byť žiakom „rovnocenným partnerom“ pri používaní IKT. IKT má dôležité postavenie aj vo vzdelávaní žiakov s mentálnym postihnutím. Rozvíja myslenie žiakov a vedie k presnejšiemu vyjadrovaniu myšlienok a postupov. Žiakom poskytuje úplnejšie a presnejšie informácie, a tak majú možnosť nadobudnúť jasnú predstavu o pojmoch, ktoré sú učiteľovi a žiakom pri tradičných vyučovacích formách ťažko prístupné. Vyučovanie s podporou IKT je zaujímavejšie a efektívnejšie a jeho uplatňovanie umožňuje žiakom spájať teóriu s praxou, školu so životom a pomáha prejsť od verbálneho spôsobu vyučovania a učenia k aktivite a samostatnosti.

Prínos počítačov pre výučbu:

- vytvárajú priťažlivé prostredie pre učenie, ktoré sa žiakom nevyhráňa ani im neubližuje, nezomšieňuje, naopak ich priťahuje, radí im a pomáha (napr. pri problémoch s krasopisom, kontrola pravopisu) a poskytuje im okamžitú spätnú väzbu,
- rešpektujú individuálne požiadavky žiaka, jeho tempo učenia a schopnosti; významnú úlohu zohrávajú v oblasti integrácie hendikepovaných detí, resp. detí so špecifickými poruchami (dyslektici, dyskalkulici a pod.),
- motivujú žiakov, ktorých nebaví učenie a vďaka počítačom sa môžu pre učenie nadchnúť,
- dávajú žiakovi príležitosť byť úspešný tam, kde predtým neúspel a kde často prežíval traumy z neúspechu,
- sprístupňujú bohaté zdroje informácií,
- ponúkajú prostredie na rozvoj myslenia žiakov.

K nevýhodám využívania IKT patrí:

- nevedomosť dospelých – znalosť žiakov,
- množstvo času stráveného pri počítači – narastá obezita – poškodzuje sa držanie tela,
- zlá životospráva a nedostatok pohybu,
- neosobná komunikácia – vytráca sa potreba ľudského kontaktu,
- zlé vyjadrovacie schopnosti žiakov – vyjadrujú sa stručne, majú malú slovnú zásobu, v písomných prejavoch prestávajú používať interpunkciu a diakritiku,
- komunikácia prostredníctvom sociálnych sietí na internete – žiaci odhaľujú svoje súkromie,
- možnosť zmeny identity – údaje kontaktovanej osoby môžu byť vymyslené.

(Zdroj: http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Istvan1/pdf_doc/4sekcia/Halas.pdf)

Tak ako **informačné a komunikačné technológie búrajú hranice** a globalizujú svet, otvárajú aj široký priestor na **medzipredmetové projekty a aktivity**. Projektové vyučovanie sa teda opäť dostáva do popredia, vďaka počítačom získava viac exaktnosti a stále viac sa približuje skutočnému vedeckému bádaniu. Internet môže dodať projektom medziškolský, resp. medzinárodný rozmer – v takýchto prípadoch ich zvykneme označovať ako **teleprojekty**, ktoré sú výborným prostriedkom na rozvíjanie medzipredmetových vzťahov, pretože témy sú prakticky zamerané a vyberané priamo zo života. S realizáciou teleprojektov nepochybne súvisí **kooperatívne učenie**, ktoré je jeho významnou súčasťou. Kooperácia a spolupráca sú v projektovom vyučovaní rozhodujúcim prostriedkom formovania racionálneho myslenia žiaka.

(Zdroj: http://ki.ku.sk/cms/utv/31_2.5-Pocitac-ako-osobitny-fenomen-a-jeho-vplyv-na-rozvoj-osobnosti-dietata)

Záver

Oslovili vás informačno-komunikačné technológie a chceli by ste niektoré projekty vyskúšať?

Zamyslite sa najskôr, či sú vaši žiaci pripravení na prácu v projekte. Dokážete počas vyučovania ustúpiť do pozadia, súhlasiť s návrhmi žiakov, uznať, že aj oni sami môžu objavovať a poznávať? Ak zatiaľ pochybujete, do projektu sa radšej nepúšťajte. Sklamali by ste sa vy aj vaši žiaci. Ak by ste však chceli zažiť skvelý pocit z dobre vykonanej spoločnej práce, rozširujte si vedomosti, študujte, pripravujte žiakom čo najviac príležitostí na to, aby pre projekt dozreli. Projektová metóda nie je „*zázračný nástroj*“, ale je jednou z možností, ako zmeniť našu školu.

Projektové vyučovanie s podporou informačno-komunikačných technológií umožňuje žiakom rozvíjať schopnosť kooperácie, kritického myslenia, učenia sa multidisciplinárnym prístupom, myslieť lokálne a konať globálne, pomenúvať problémy a spoločne hľadať ich riešenia, zvyšuje záujem o cudzie jazyky a zlepšuje uplatnenie poznatkov v praxi. Aby sa tieto ciele naplnili, musí učiteľ zmeniť svoj vzťah k žiakovi na vzťah partnerský, na pomoc žiakovi v jeho učení, vytvoriť dostatočný priestor na osvojovanie si zručností a učiť žiakov učiť sa v súvislostiach tak, ako je to v bežnom živote.

Želáme vám veľa odvahy a tvorivých myšlienok na ceste za zmenou!

Zoznam bibliografických odkazov

- BABIAKOVÁ, S., KRATOCHVÍLOVÁ, J. et al. 2009. *Obsahová integrácia v elementárnej a predškolskej edukácii*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, Univerzita M. Bela, 2009. ISBN 978-80-8083-754-9.
- BEDNAŘÍK, A. et al. 1998. *Čítanka pre neziskové organizácie*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 1998. ISBN 80-967890-5-8.
- BEDNAŘÍK, A. et al. 2004. *Životné zručnosti a ako ich rozvíjať*. Bratislava : Nadácia pre deti Slovenska, 2004. ISBN 80-969209-5-2.
- BEDNAŘÍK, A. et al. 2001. *Riešenie konfliktov*. Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 2001. ISBN 80-968095-4-7.
- COUFALOVÁ, J. 2010. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy*. Praha : Fortuna, 2010. ISBN 80-7168-958-0.
- GRAY, J. 2000. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z nebe*. Praha : Práh a Knižní klub, 2000. ISBN 80-7252-031-8.
- HOLIČKOVÁ, L. 2012. *Ukážka vyučovacieho bloku v 1. ročníku ZŠ Okoličianska, Liptovský Mikuláš*. Interný materiál základnej školy.
- KASÍKOVÁ, H. 2010. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-712-1.
- IVANOVÁ, E., KOPINOVÁ, L. 2007. *Etická výchova v 4. ročníku základnej školy : metodická príručka pre učiteľov*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2007. ISBN 978-80-8052-285-8.
- KOSOVÁ, B. 2000. *Rozvoj osobnosti žiaka 2 : socializácia*. Banská Bystrica : Metodické centrum, 2000. ISBN 80-8041-303-7.
- KRATOCHVÍLOVÁ, J. 2006. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno : MU, 2006. ISBN 80-210-4142-0.
- LUŽINSKÁ, K. 2009. *Integrované tematické vyučovanie na 1. a 2. stupni ZŠ. Príklady vyučovacích blokov a celoročných tém. Výber zo záverečných prezentácií*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2009. ISBN 978-80-8052-334-3.
- MATULČÍKOVÁ, M. 2007. *Reformnopedagogické a alternatívne školy a ich prínos pre reformu školy*. Bratislava : AG Musica Liturgica, 2007. ISBN 978-80-969784-0-3.
- SEDILEKOVÁ, D. 2011. *Škola, ktorá baví. Atestačná práca k 2. atestácii. Motivačný projekt: Čarodejnícka škola*. Banská Bystrica : Metodicko-pedagogické centrum, 2011.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. 1995. *Pedagogický slovník*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- TOMKOVÁ, A., KAŠOVÁ, J., DVOŘÁKOVÁ, M. 2009. *Učíme v projektech*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1.
- TUREK, I. 2008. *Didaktika*. Bratislava : IURA EDITION, 2008. ISBN 978-80-8087-198-9.

ZELINA, M. 1994. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava : IRIS, 1994. ISBN 80-967013-4-7.

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v SR, ISCED 1 – pre primárne vzdelávanie: Profil absolventa primárneho vzdelávania [online]. [cit. 05-09-2013]. Dostupné na internete:

<http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/isced1_spu_uprava.pdf>.

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v SR, ISCED 1 – pre primárne vzdelávanie: Ciele primárneho vzdelávania [online]. [cit. 05-09-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/isced1_spu_uprava.pdf>.

Štátny vzdelávací program pre 1. stupeň základnej školy v SR, ISCED 1 – pre primárne vzdelávanie: Vzdelávacie oblasti a prierezové témy [online]. [cit. 07-09-2013]. Dostupné na internete: <http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/isced1_spu_uprava.pdf>.

Tvorba projektu a prezentačné zručnosti [online]. [cit. 20-09-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-1-stupen-zakladnych-skol-ISCED-1/Prierezove-temy/Tvorba-projektu.alej>>.

Príklady integrácie kurikula I. stupeň. Tematický projekt. [online]. [cit. 10-09-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.skola21.sk/kniznica/kurikulum/prklady-prvy-stupen>>.

Charakteristika základných vybraných metód. Projektové vyučovanie. [online]. [cit. 11-09-2013]. Dostupné na internete: <http://ki.ku.sk/cms/utv/58_8.4-Charakteristika-vybranych-vyucovacich-metod>.

Aktivity na rozvíjanie myslenia vo vyučovaní slovenčiny [online]. [cit. 11-09-2013]. Dostupné na internete: <http://www.unipo.sk/kesselova/down/12-13L/aktivity_rozvijanie_myslenia.ppt>.

Čo ponúkajú informačné a komunikačné technológie iným predmetom [online]. [cit. 20-09-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.infovek.sk/archivwebu/konferencia/2000/prispevky/ikt.html>>.

Počítač ako osobitný fenomén a jeho vplyv na rozvoj osobnosti dieťaťa [online]. [cit. 20-09-2013]. Dostupné na internete: <http://ki.ku.sk/cms/utv/31_2.5-Pocitac-ako-osobitny-fenomen-a-jeho-vplyv-na-rozvoj-osobnosti-dietata>.

Myšlienkové mapy [online]. [cit. 19-09-2013]. Dostupné na internete: <<http://s.ics.upjs.sk/~studenovsky/VIV/Mapy.pdf>>.

Ukážka práce žiačky pri slohovej výchove metódou zhlukovania [online]. [cit. 19-09-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.smolkova.szm.com/ukazka%20zhlukovania.htm>>.

Informačno-komunikačné technológie vo vyučovacom procese [online]. [cit. 20-09-2013]. Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/elpub2/FHPV/Istvan1/pdf_doc/4sekcia/Halas.pdf>.

Implementácia integrovaného tematického vyučovania do vyučovacieho procesu v blokoch [online]. [cit. 20-09-2013]. Dostupné na internete: <<http://www.zslmokolicne.edu.sk>>.

Príloha A

Celoročná téma: **PRIATELIA ŠMOLKOVIA**

Námetom na celoročnú tému a mesačné podtémy sú belasí škriatkovia, autorom ktorých je belgický výtvarník Peyo, celým menom Pierre Culliford (1928 – 1992).

Autorka: Jarmila Malá, ZŠ A. Stodolu, Martin

Ročník: druhý

Zjednocujúci pojem: Zmeny v prírode

Organizujúci aspekt: Súvislosti – chápať zmeny v prírode z pohľadu žiakov, ako s nimi prichádzajú do styku.

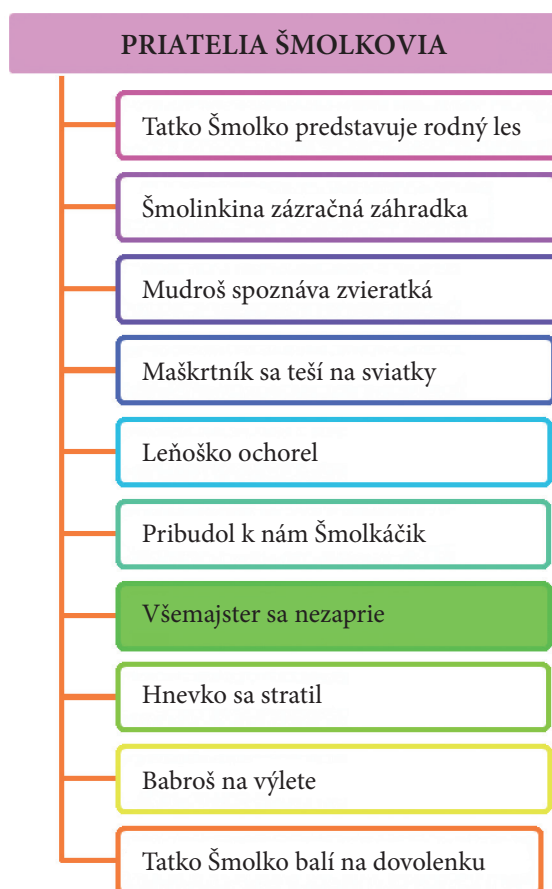
Logické zdôvodnenie: Príroda sa počas roka mení. Žiaci sa v každodennom živote stretávajú s rôznymi javmi a zmenami v prírode. Potrebujú si ich vedieť odôvodniť.

Celoživotné pravidlá: úcta, aktívne počúvanie, dôvera, pravdivosť, najlepší osobný výkon.

Zručnosti života: flexibilita, organizácia, priateľstvo, starostlivosť, zodpovednosť, zvedavosť, snaha, spolupráca.

Názov pre žiakov: **PRIATELIA ŠMOLKOVIA**

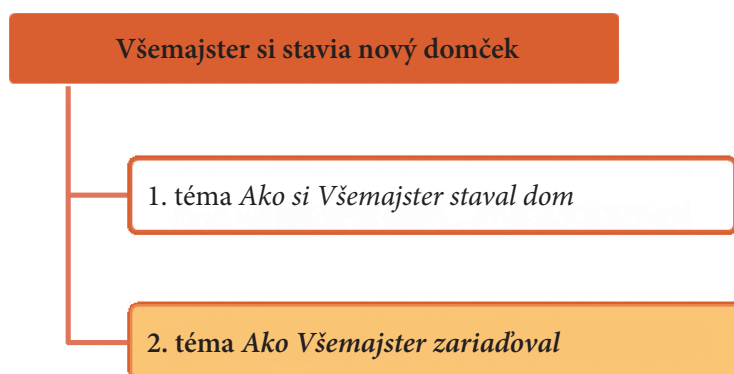
Rozdelenie celoročnej témy na mesačné podtémy:

Rozdelenie 7. mesačnej podtémy „Všemajster sa nezaprie“ na týždenné témy: (Technika a výroba)

Všemajster sa nezaprie			
1. týždeň Všemajster a železné draky	2. týždeň Všemajster si stavia nový domček	3. týždeň Všemajster sa sťahuje	4. týždeň Všemajster zachraňuje Šmolково

Rozdelenie týždennej témy č. 2 Všemajster si stavia nový domček na dve podtémy:

Časovo-tematický plán na jeden týždeň:

Slovenský jazyk – Podstatné mená

Matematika – Sčítanie a odčítanie do 100 bez prechodu cez základ

Čítanie – O sýkorke z kokosového domčeka, O domčeku, ktorý odišiel, Dom rozprávok, Ako Jožko

Pletko upratať chcel všetko, Maľujem Táninu izbu

Výtvarná výchova – Modelovanie a organizácia priestoru, Zariaďujeme byt

Hudobná výchova – Čižmu našla malá myš

Telesná výchova – Švédska debna, cvičenie na žinenkách, loptové hry, energizéry, harmonizéry

Kľúčové učivo:

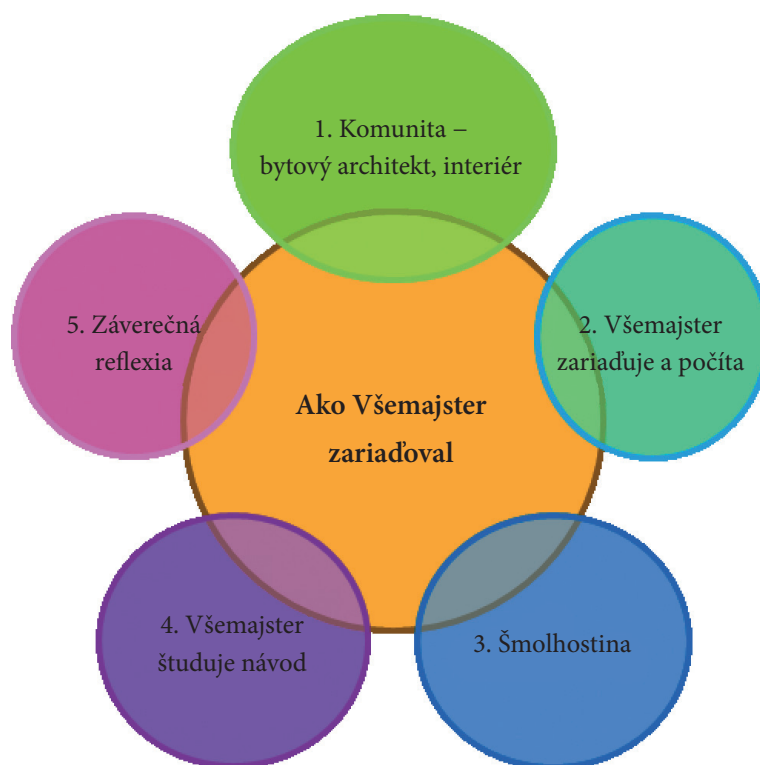
pojmové – interiér, bytový architekt

vedomostné – pomenovať jednotlivé izby v byte, názvy zariadenia, nábytku a elektrospotrebičov, podstatné mená, súčet a rozdiel

zručnostné – roztriediť nábytok a zariadenie do správnych izieb, vedieť určiť podstatné mená, vedieť sčítavať a odčítavať dvojčiferné čísla do 100 bez prechodu cez základ

Životné zručnosti: spolupráca, trpezlivosť, organizácia, priateľstvo, flexibilita, zodpovednosť

Denná mapa mysle:

PRVÝ VYUČOVACÍ BLOK (*integrovaná výtvarná výchova a matematika*)

1. Komunita: Čo si uvidel ako prvé, keď si sa zobudil? Ako si sa cítil?

Motivácia hádankou: *Má to štyri rohy, štyri nohy, čo je to?*

- Kto je to bytový architekt?
- Aká je jeho náplň práce?
- Čo je to interiér?
- Kto je u vás doma bytový architekt a vytvára interiér?

2. Všemajster zariaďuje (*výtvarná výchova*)

Motivácia: Dnes má Všemajster splniť dôležitú úlohu. Musí si zariadiť svoj nový dom a my mu budeme pri tom pomáhať. Dostali sme prázdny nový byt a my ho vhodne zariadime nábytkom, elektrospotrebičmi a inými doplnkami.

Na magnetickej tabuli je nakreslený pôdorys bytu. Pod ním sú magnetkami pripnuté obrázky interiérového nábytku a rôznych elektrospotrebičov.

- Ako sa volajú jednotlivé miestnosti? (*Vpíš do tabuľky pôdorysu.*)
- Na čo sa využívajú?
- Čo je pre ne typické?
- Aký nábytok a doplnky by sme v nich našli?
- Vyber správny obrázok z tabule a pripni ho do správnej izby.

Riadený rozhovor: Čo je to byt, izba, interiér...

Skupinová práca: Zadelenie žiakov do štyroch skupín. Prechod na koberec s pesničkou „*My sme malí remeselníci*“. Rozdelenie stavebnice LEGO Dacta.

Pridelenie úloh jednotlivým skupinám:

1. skupina – kuchyňa, chodba,
2. skupina – spálňa, kúpeľňa, WC,
3. skupina – obývacía izba,
4. skupina – detská izba.

Úloha: Postav a zariad' izbu nábytkom z LEGO kociek.

Každá skupina na svojej podložke stavia a zariaďuje pridelenú izbu vhodným nábytkom vyrobeným z LEGO kociek.

Záver: Jednotlivé izby priložíme k sebe a vytvoríme celý byt. Po dohode so žiakmi doň vložíme figúrky členov rodiny. (Je zaujímavé sledovať diskusiu detí o tom, kde by mala byť mama a kde otec.) Vedúci skupín zhodnotia, ako sa im pracovalo.

Reflexia:

- Čo vás pri práci najviac zaujalo?
- Čím by mohli byť izby ešte doplnené?
- Čím vás iné miestnosti zaujali?
- Koho by ste chceli oceniť a prečo?

Do lavíc sa vrátíme tichšie so šumom moderných elektrospotrebičov.

Matematika

Cieľ: Vedieť sčítovať a odčítovať do 100 vedľa seba bez prechodu cez základ.

Nové učivo: Sčítanie do 100 pod seba bez prechodu cez základ.

Na vyvodenie podpisovania jednotiek a desiatok využijeme štvorky kocky zo stavebnice LEGO Dacta. Po precvičovaní učiva žiaci tvoria slovné úlohy na vypracovanú tému. Z vybraných správnych slovných úloh vypracujeme zápis, príklad a odpoveď na tabuľu aj do písanky. (Napríklad: V obchode mali 23 druhov nočných lúčp a 35 druhov nástenných lúčp. Koľko lúčp mali spolu?)

Samostatná práca: Práca v pracovnom zošite. Vyhodnotenie samostatnej práce.

Reflexia: Ako sa vám dnes počítalo? Ktorý spôsob sčítania sa vám zdá jednoduchší – pod seba alebo vedľa seba?

3. Šmolhostina (desiatová prestávka)

DRUHÝ VYUČOVACÍ BLOK (*čítanie, slovenský jazyk*)

4. Všemajster študuje návod

Čítanie: Práca s článkom *Ako Jožko Pletko upratať chcel všetko*. Vysvetlenie neznámych slov. Čítanie s porozumením. Rozbor básne.

Spätná väzba: Posúď, ako sa Jožko správal.

Ktoré izby upratal Jožko?

Ako ich upratal?

Pomohol tým maminke?

Ako pomáhate rodičom vy?

Aké máte doma povinnosti?

Slovenský jazyk: Určovanie podstatných mien.

Skupinová práca: Skupiny žiakov sa vrátia k svojim izbám, ktoré ráno postavili. Každá skupina vyhladá a vypíše zo svojich izieb čo najviac podstatných mien. Daný je časový limit – trvanie hudobnej nahrávky.

Kontrola, vyhodnotenie a ocenenie: Určený hovorca skupiny prečíta nájdené podstatné mená a uvedie ich počet. Tej skupine, ktorá našla najmenej podstatných mien, pomôžu žiaci ostatných skupín doplniť ďalšie slová.

Energizér: Opakovanie piesne: Tik, tak, tik, tak, v našej kuchyni...

Žiaci napodobňujú úklonmi chod hodinových ručičiek.

Na zrýchlenú časť „tiky, taky, tiky, taky“ cupkajú po špičkách na mieste

Aplikačné úlohy:

1. Opíš, čo máš doma v detskej izbe. Použi podstatné mená. Napíš ich.
2. Rozdeľ podstatné mená na slabiky.
3. Utvor hádanku na ľubovoľné zariadenie bytu.
4. Porovnaj, v ktorej izbe je najviac zariadenia a v ktorej najviac elektrospotrebičov. Zdôvodni.
5. Posúď, ktorá izba sa najľahšie a ktorá najťažšie zariaďovala.
6. Vymysli ďalší doplnok do detskej izby, aký zatiaľ nemá nikto.
7. Dopln':
Moji rodičia kúpili televízor a dali ho do _____.
V _____ mám plyšové hračky a autíčka. Mama varí v _____ večeru.
Otec ide do práce na nočnú zmenu, tak teraz oddychuje v _____.
8. Napíš príbeh, kde použiješ výrazy: smutný gramofón, nové rádio, unavený televízor.
9. Pohybom znázorni pohyby týchto elektrospotrebičov: práčka, mixér, chladnička, televízor.
10. Vymysli vlastné spotrebiče.

Záverečná reflexia: Čo nové ste sa naučili?

Ktorá izba vás najviac zaujala?

Ako sa vám dnes pracovalo? Prečo?

Kedy ste sa cítili dobre?

Koho by ste ocenili a za čo?

Príloha B

Fotodokumentácia

Spečatenie

Škola v prírode „Rokfort“ – Bojnice 2009

Vianočný program 2008

Koncoročné vyhodnotenie 2009

Príloha C

Magický spravodaj

MAGICKÝ SPRAVODAJ

MAJ 2009

Ročník 332.

Číslo 6

Milí čitatelia,

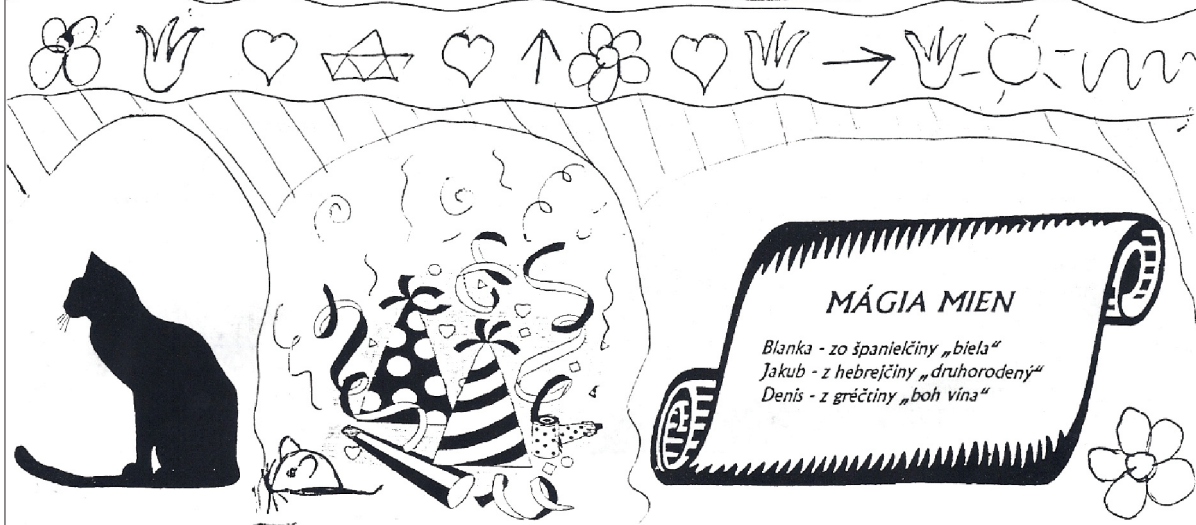
opäť Vám ponúkame nové číslo Magického Spravodaja. Nájdete v ňom všelijaké články o zvieratách a čarodějnicích. Na poslednej strane nájdete ďalšiu hádanku a menný kalendár. Ak chcete niekomu urobiť radosť k sviatku, nezabudnite mu kúpiť (najlepšie v SUPERMARKETE v Šikmej uličke alebo v Čarodějníckych pomôckach) nejaké fantastické darčeky alebo môžete niečo vyrobiť - **TAKÉ DARČEKY SÚ PREDSA NAJKRAJŠIE.**

ŠKREČKY A JA

Škrečky sú malé, pekné zvieratká. Je ich mnoho druhov ako napr. džungarské, zlaté, alpské, poľné... Podľa výskumu sme zistili, že najobľúbenejšie škrečky v chove sú zlaté a džungarské.

Škrečky sa živia semenkami - hlavne slnečnicovými. Najradšej majú zeleninu - kapustu, paradajky, šalát, redkovky ... Ale aj ovocie: jablko, hrušky, hrozno, v žiadnom prípade nie citrusové plody! Neskonsumovanú potravu si ukladajú do vačkov - (torby). Škrečky vo voľnej prírode bývajú na stepiach. Doma chováme škrečky v klietkach a akváriách. Dávame im tam šišku, koleso na behanie, domček, drevo, atď.

Hilda

Príloha D

Kniha „Čarozverov“

DRAK

Kategória podľa MM: XXXXX

Tento pravdepodobne najznámejší čarovný zver patrí k tým, ktoré sa ukrývajú len veľmi ťažko. Samica je zvyčajne väčšia a agresívnejšia ako samec, hoci ani k jednému by sa okrem vysoko kvalifikovaných a skúsených čarodějníkov nemal približovať nikto. Dračia koža, krv, srdce, pečeň a rohy majú zázračné vlastnosti, ale dračie vajcia patria k nepredajným tovarom kategórie A.

Existuje desať plemien drakov a tým, že občas sa krížili, vznikali vzácne miešance. Poznáme nasledovné druhy čistokrvných drakov:

ANTIPOD OPÁLOVOOKÝ

Antipod opálovoooký pochádza z Nového Zélandu, no keď v rodisku prišiel o potrebný životný priestor, presťahoval sa do Austrálie. K zvláštnostiam tohto draka patrí, že žije v údoliach, nie v horách. Je stredne veľký (váži dve až tri tony) a je to vari najkrajší druh draka - telo mu pokrývajú perleťové šupiny, ktoré hrajú všetkými farbami, a nezvyčajné sú aj viacfarebné oči bez zrenie - podľa nich dostal meno. Antipod chrlí veľmi jasný ostrošarlátový, strašidelné pôsobiaci oheň, no napriek tomu ho v porovnaní s inými drakmi nepokladajú za veľmi agresívneho a pokiaľ nie je hladný, zabíja iba zriedka. Jeho obľúbenou potravou sú ovce, i keď sú známe prípady, že napadol aj väčšiu korisť. Hromadné nivočenie kengúr v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia sa pripisovalo drakovi samotárovi - samcovi antipoda, ktorého dominantná samica vyhnala z domova. Vajcia antipoda sú svetlosivé a nevedomí muklovia si ich môžu pomýliť so skamenelinami.

Čo som sa dôležité dozvedel/a (3-5 viet):

Pochádza z Nového Zélandu no presťahoval sa do Austrálie. Žije v údoliach. Málokeď zmrleja, čiré sa ovcami. Vajčka majú svetlosivé vajcia, vajcia sa dajú pomýliť so skamenelinami.

Nakresli obrázok:

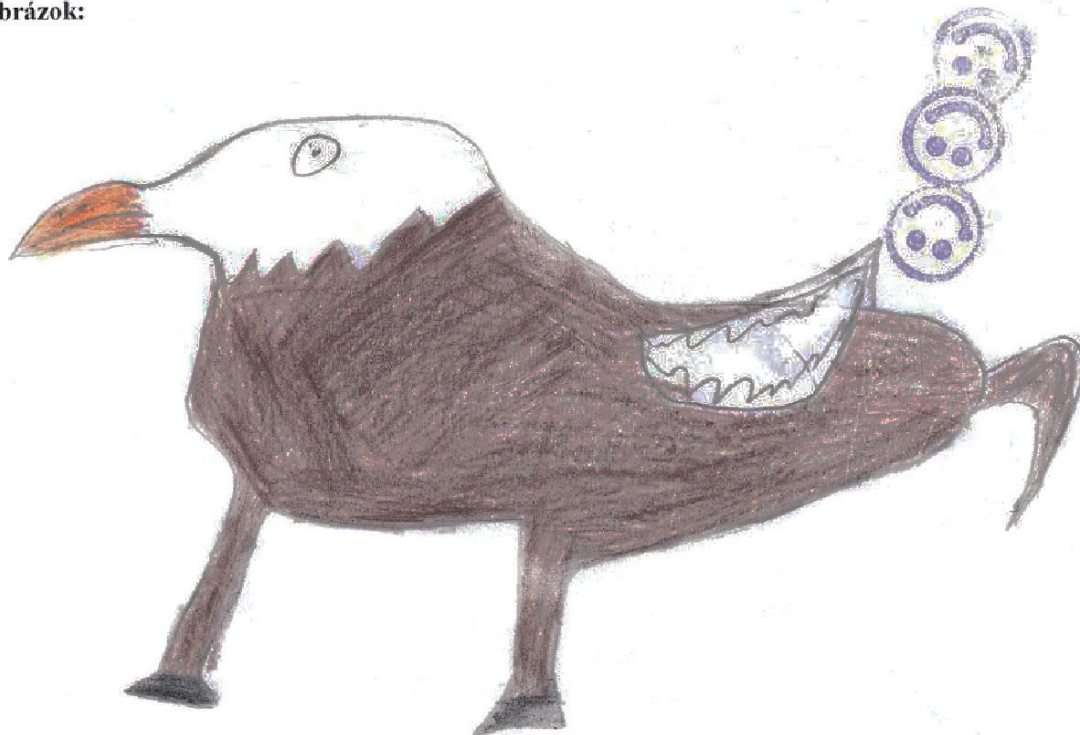
Vlastou hipogrifa je Európa, hoci v súčasnosti je rozšírený po celom svete. Má hlavu ako veľikánsky orol a telo koňa. Možno ho skrotiť, ale o to by sa mali pokúšať iba odborníci. Keď sa približujete k hipogrifovi, musíte mu hľadiť do očí. Úklon naznačuje dobré úmysly. Ak hipogrif pozdrav opätuje, bezpečne môžete pristúpiť bližšie.

Hipogrif vyhrabáva hmyz, ale žerie aj vtáky a malé cicavce. Hipogrify si stavajú hniezdo na zemi a znesú doň jediné veľké a krehké vajce, z ktorého sa mláďa vyľahne za dvadsaťštyri hodín. Mladý hipogrif vie lietať už po týždni, no dlhšie cesty s rodičmi zvláda až po niekoľkých mesiacoch.

Čo som sa dôležité dozvedel/a (3-5 viet):

Vlastou hipogrifa je Európa. V súčasnosti je rozšírený po celom svete.
Mladý hipogrif vie lietať po týždni.

Nakresli obrázok:

Príloha E.1

Slovné hodnotenie

Príloha E.2

Slovné hodnotenie

Vážená slečna
Kristiana Srdečná,

svoj pobyt v Čarodejnickej škole ste ukončili. Musíme s hrdosťou povedať, že ste patrili k najlepším študentom. Vaša snaha, ako aj Vaše výkony boli výnimočné. Hrávo ste zvládli mukfóvske aj čarodějné vedy. O Vašich magických schopnostiach nás presvedčila skúška odvahy, ktorú ste podstúpili v Zakázanom lese. Sme na Vás hrdí, že svoju lásku a priateľstvo rozdáвате plným priehrštím a čoraz častejšie aj bez výnimiek. Držíme Vám palce v tomto posielaní dobra, lebo je isté, že čím viac lásky rozdáte, tým viac sa Vám vráti. Je Vás vždy plná trieda, ste organizátorka a bojovníčka. Zapojili ste sa do väčšiny súťaží (speváckych recitačných, literárnych, výtvarných, športových) a teda ste boli skvelou reprezentantkou Čarodejnickej školy. Veríme, že naďalej budete podávať priateľskú ruku čarodějníkovi aj nečarodějníkovi, a tak pomôžete spojiť oba naše svety.

Jazykológia

Patríte k najlepším študentom v tomto predmete. **Diktáloňy** píšete na 0 – 1 chybičku. Stále sa zlepšujete v **grafológii**, výsledky vidno vo veľkom zlepšení písma aj úpravy (hlavne, keď sa rozhodnete). V **bíbiológii** sme s Vami spokojní, čítate v tempe, plynulo i výrazne. Vždy rozumiete, čo prečítate.

Aritmancia

Ste jedna z vynikajúcich študentov v tomto predmete. Výborne ste zvládli násobilku, deličku, ako aj sčítanie a odčítanie s prechodom cez desiatku. Žiaden problém Vám nerobia ani zložené slovné úlohy. Aj na geomancii sme s Vami nadmieru spokojní. Učivu rozumiete, rysujete jemne a presne, len dbajte viac na čistotu a uhladnosť pri práci.

Naturologia

Ste veľmi šikovná aj tomto odbore. Máte veľa vedomostí a (čo nás veľmi teší) stále sa veľa pýtate a zapájate sa do rozhovorov. Vaše projekty boli skvelé a zaujímavé, vedeli ste o nich aj pekne porozprávať. Veľmi nás potešil aj Váš záujem o štúdium fantastických zverov, umiestnili ste sa na 3. mieste v triede s počtom 12 naštudovaných zverov.

Muzikológia

Ste šikovná tanečnica, výborná speváčka, máte rytmus v tele.

Fantaziológia

Máte bohatú fantáziu, ktorú na tomto predmete využívate. Teší Vás pracovať s farbami, používať rôzne výtvarné techniky. A to aj vidno na Vašich výtvoroch.

Metlobal

Patríte k výborným športovcom, nechýba Vám odvaha, rýchlosť či vytrvalosť. Ste skvelá atlétka, viete výborne narábať s loptou, ste vynikajúca gymnastka. Veľké zlepšenie zaznamenávame u Vás v šplhu na tyči, z dievčat Vám patrí prvenstvo v rýchlosti, v rámci celej triedy Vás dokázal prekonať iba jeden o trochu rýchlejší študent. Blahoželáme!

Obrana proti čiernej mágii

Veríme, že na tomto predmete (ktorý ste absolvovali v rámci ostatných predmetov) ste si ešte viac rozvinuli Vašu pozitívnu myseľ. Lepšie ste spoznali silu lásky, priateľstva a dobra, ktoré napokon vždy víťazia. Preto aj Vy ste víťazka. Naďalej využívajte tieto svoje schopnosti a posielajte ďalej dobré myšlienky. Navštevovali ste aj hodinu náboženskej výchovy.

Anglistika

Pani profesorka je s Vašou prácou spokojná.

Navštevovali ste krúžok aerobiku a hudobné činnosti.

Sme veľmi šťastní, že naša voľba bola správna a prijali sme Vás na našu školu. Nesklamali ste dôveru, ktorú sme do Vás vkladali. Zanechali ste v nás hlbokú stopu, vďaka ktorej budeme na Vás vždy s láskou spomínať. Ďakujeme, že ste vstúpili do nášho sveta a veríme, že ani Vy na nás nezabudnete. Prajeme Vám veľa šťastia a magických okamihov.
Do čarovania!

PROF. MC DADONALLOVÁ
VEDÚCA FAKULTY

Dumbledore

PROF. ALBUS DUMBLEDORE
RIADITEL ŠKOLY

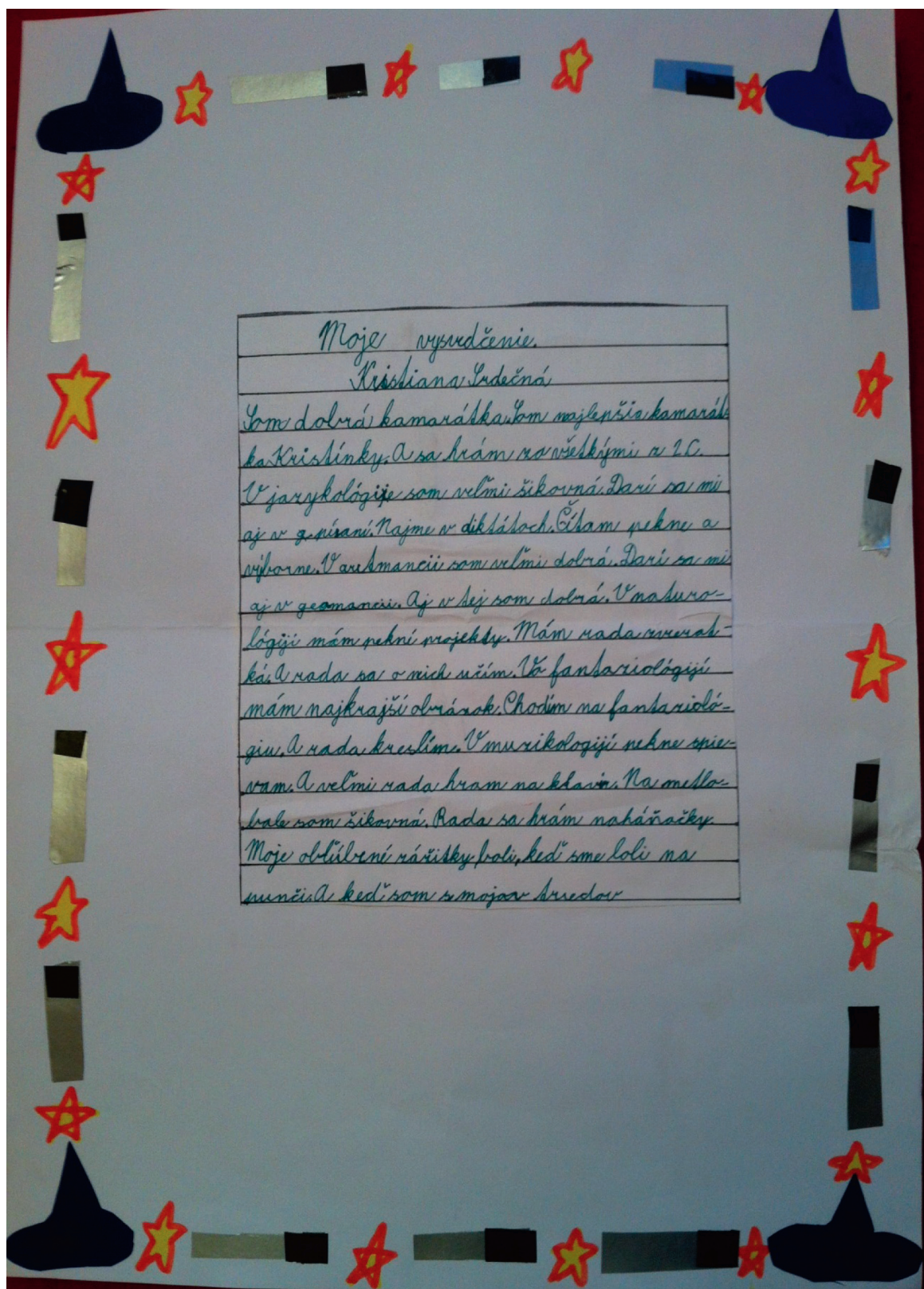

PROF. MARIANELIOVÁ
VEDÚCA INTERNÁTU

V ROKFORTE 30. JÚNA 2009

Príloha F

Sebahodnotenie

Názov: **Začíname učiť v projektoch v primárnom vzdelávaní**
Autor: Mgr. Klára Lužinská
Recenzenti: RNDr. Jaroslava Michalová
PaedDr. Soňa Prišćáková

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave
Odborná redaktorka: Mgr. Terézia Peciarová
Grafická úprava: Ing. Monika Chovancová
Vydanie: 1.
Rok vydania: 2014
Počet strán: 60
ISBN **978-80-8052-588-0**